

Het doosje van Toeti

Hugo Pos

bron

Hugo Pos, *Het doosje van Toeti*. In de Knipscheer, Haarlem 1985.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/pos_002doos01_01/colofon.htm

© 2008 dbnl / erven Hugo Pos

In either case, whether pure fiction, or only a sort of melofictitious reality, it seemed to me to have sufficient interest to justify me in offering it to your candid perusal.

- Christopher Edward Lefroy: *Outalissi; A tale of Dutch Guyana*. London, 1826.

De dood van mijn grootvader

‘Doe je elleboog omhoog.’ Om me daartoe te bewegen hield Ping Ping de punt van zijn pennemes onder mijn voortdurend wegzakkende arm. Ping Ping was mijn vioolleraar. In werkelijkheid heette hij Bueno de Mesquita, evenals zijn iets oudere neef, die Bang Bang werd genoemd. De naamgeving correspondeerde met hun uiterlijke verschijning. Ping Ping was klein van stuk. Bang Bang was wat forser uitgevallen. Het kan ook zijn dat subtiele muzikale verschillen aanleiding hebben gegeven tot hun klanknabootsende benamingen. Ping Ping had, als ik me niet vergis, de muzikale leiding gehad van de operette ‘De Mikado’, Bang Bang van ‘De Geisha’. De Geisha had in populariteit de Mikado ver achter zich gelaten. Uit het tekstboekje, dat mijn moeder had bewaard, had ik mij de plot eigen gemaakt van de Amerikaanse marineofficier, wiens schip op het punt staat te vertrekken, en de in Yokohama achterblijvende geisha.

Ik kan niet zeggen dat ik stond te trappelen van ongeduld tot ik ook eens een geisha zou achterlaten, maar het gegeven sprak me aan.

Mijn moeder heeft me eens de actrice aangewezen die de rol van de geisha had gespeeld. Ze was de mollige dochter van de winkelier op het Kerkplein, die sigaren en bioscoopkaartjes verkocht. We noemden hem ongeacht de familierelatie, oom Julius. Als ik sigaren voor mijn vader ging kopen - nooit bioscoopkaartjes want mijn vader was lid van de filmkeuring - hoopte ik altijd dat de dochter de sigaren niet uit een houten sigarenkistje, maar uit een van de grote stopflessen zou halen. Die waren zo goed afgesloten dat ze de fles tegen haar borst moest drukken en haar spieren moest spannen om hem open te krijgen. Was de stop er eenmaal af en de bobbel in de ruststand teruggekeerd, dan deed ze de

sigaren in een papieren zakje en gaf me een snoepje toe. ‘Dank u wel, juffrouw.’ Ze moest eens weten...

Ik kom uit een muzikale familie. Twee gebroeders Pos, beiden musici, zijn na de val van Napoleon om onnaspeurbare redenen in Suriname terechtgekomen en daar blijven hangen. Ik neem aan dat ze de kost verdienden door het geven van pianoles aan dochters van rijke plantagedirecteuren en kooplieden. Phili Samson, een verdienstelijk man, die je met recht een stadsarchivaris zou kunnen noemen, heeft een oud programma opgedoken, waaruit blijkt dat de gebroeders in 1833 ter gelegenheid van het bezoek van de eerste Oranjeprins aan Suriname (hij was adelporst op een oorlogsschip) een concert hebben gegeven. Volgens een Duitse musicoloog, die het heeft geanalyseerd, stond het programma op hoog peil en was niet verschillend van wat er in die dagen in Leipzig en Dresden ten gehore werd gebracht.

Mijn vioolles begon elke donderdagmiddag om zes uur precies. Dan kwam Ping Ping vanuit de richting van zijn huis de Gravenstraat af fietsen. Mijn moeder stond op het balkon van ons huis te kijken om me te waarschuwen wanneer hij er aankwam. Dat was nodig, omdat ik het muziekboek met de études van Spohr, die ik de afgelopen week had moeten instuderen, meestal op het laatste ogenblik opende.

Ik wilde liever niet hebben dat de man erachter zou komen dat ik pas een kwartier voor hij kwam aan mijn oefeningen begon. ‘Hij komt,’ riep mijn moeder en verdween dan in de slaapkamer. Ik legde de viool haastig neer in de kist en plaatste haar op tafel bij de muziekstandaard. Zodra hij binnen was en op de gemakkelijke stoel, die voor hem klaarstond, was gaan zitten, deed ik de kist open, streek

met een brok hars langs de strijkstok, plaatste het instrument onder de kin, deed alsof ik luisterde naar het trillen van de stemvork en begon te spelen. De muzikaliteit van mijn voorouders was helaas aan mij voorbijgegaan. Volgens mijn vader was mijn spel niet om aan te horen. Waarom de lessen desondanks werden voortgezet was mij een raadsel. Een verkapte vorm van liefdadigheid, een in Suriname veel voorkomend verschijnsel, was het zeker niet. Ping Ping had het weliswaar niet breed, maar hij kon als gewezen commies toch behoorlijk rondkomen van zijn pensioen. Dat hij het op hoge leeftijd in zijn hoofd had gehaald om met een veel jongere vrouw te trouwen kan toch moeilijk een reden zijn geweest om hem ten koste van mij te ondersteunen. Ik leed als jongetje onder die lessen, indien men althans onder lijden het geduldig verdragen van wat oudere mensen je soms met de beste bedoelingen aandoen kan verstaan.

Op een van de middagen dat hij en ik noodgedwongen elkaar aan het kwellen zijn, horen we een vreemd gestommel beneden. Het gestommel houdt aan, het lijkt wel of iemand met een stok op de vloer stampet. Ik houd op met spelen, kijk Ping Ping vragend aan. 'Ga maar kijken wat er aan de hand is,' zegt hij.

Om de situatie goed te begrijpen moet u weten dat wij in een houten huis aan de Gravenstraat woonden. Op de benedenverdieping woonde mijn grootvader Benjamin (Bennie) Morpurgo, met zijn oudste, lichtelijk gestoorde dochter, mijn tante Rebecca. Van alle mensen op de ganse wereld - behalve mijn moeder - hing ik het meest aan mijn grootvader. Als hij zijn middagdutje, zijn siësta, in de Indiaanse hangmat achter de rug had, was hij de meest bemin-

nelijke man die er bestond. Maar, o wee, als ik hem tijdens zijn rust stoorde, door bij voorbeeld op het erf te voetballen, dan pakte hij zijn scheerriem en rende in zijn pyjama achter mij aan om me te tuchtigen. Deze sporadische, weinig met zijn karakter strokende uitbarstingen daargelaten, bestond zijn middaguur voornamelijk uit het lezen van Franse toneelstukken. 'La petite Illustration', de vaste bijlage van het weekblad *Illustration*, die in de leesportefeuille was opgenomen, zorgde voor een constante aanvoer.

Ik had nog een andere grootvader, de vader van mijn vader. Die woonde aan de Waterkant, vlak bij de overdekte markt, boven een ijzerhandel. Het was een huis aan de rivier en het erf was een pleisterplaats voor de Bosnegers, waar ze met hun korjalen konden meren. Ik had de indruk dat de Bosnegers de enige klanten van mijn grootvader waren. Je kon ze tenminste altijd in de winkel aantreffen waar ze uren lang, vrolijk kwekkend, de waren betastten. Ze kochten de voor het bosland typische ingrediënten, zoals koolpotten, houwens, blikken trommels, geweren, kruid, koperen spijkers en het uitsluitend door hen gedragen bontgekleurde goed, dat per el werd verkocht. Het afmeten van die ellen werd door een winkelklerk gedaan, een man wiens zwaarmoedige zwijgzaamheid afstak tegen het luchthartig gedrag van de klanten.

Als maatstok gebruikte hij zijn uitgestrekte arm, een handelwijze die begrijpelijk veel afkeurend commentaar uitlokte, zonder dat hij zich daar iets van aantrok.

Ik kan me niet herinneren dat ik mijn grootvader, die achter de toonbank in een boek of in de krant zat te lezen, ooit voor een klant heb zien opstaan. 's Middags zeker niet, want dan sliep hij met zijn hoofd op de toonbank. Het verhaal gaat

dat wanneer een Brits-Indiër de winkel binnenstapte om naar iets te vragen, hij al bij voorbaat riep: ‘A no dé,’ het is er niet. Blijkbaar hadden de Indiase emigranten de Aziatische gewoonte om af te dingen naar Suriname meegebracht, en mijn grootvader was daar niet van gediend. Grootvader Pos was orthodox, nam de spijswetten streng in acht, respecteerde de sabbath, was lid van het armbestuur en had als zodanig een vaste plaats in de kerk.

Grootvader Morpurgo heb ik nooit over God en godsdienst of iets wat daarop leek horen praten. Hij hield een stamboek bij van de Morpurgo's, die vanuit Venetië tegen het eind van de achttiende eeuw naar Suriname waren gekomen. Op de loop voor de nadering van de Franse revolutie, werd verondersteld, vanwege hun bevoorrechte positie als chirurgijnen van vader op zoon aan het hof van de doge. Als dat zo is - het is waarschijnlijker dat de gunst van de dogen in ongunst, lees antisemitisme, was omgeslagen - hadden ze het net zo goed kunnen laten. Tot de plantocratie hebben ze nooit behoord. Een van hun kinderen was zo berooid dat hij in de minderwaardige positie van blankofficier, slavenopzichter, op een suikerplantage in de Berbiesjes zijn brood moest verdienen. Hij hield een, helaas verloren gegaan dagboek bij, waarvan niet zelfbeklag, slavernij en willekeur de hoofdmoot waren, maar de monotonie van een bestaan zonder schaduw tussen suikerriet en nog eens suikerriet.

Ook later is het de familie niet voor de wind gegaan. Toen mijn overgrootvader stierf bleef zijn gezin berooid achter. Ik heb wel honderd maal moeten aanhoren, hoe mijn oudoom Jacques, de broer van mijn grootvader, die het tot president van het hof van justitie heeft gebracht, bij kaarslicht

heeft moeten studeren voor zijn praktizijnsexamen.

Als jongetje met twee grootvaders, *los dos abuelos*, maakte ik een duidelijke keus. Vóór de Morpurgo's en tegen de Possen, vóór het toneel en tegen de sabbath, vóór de hangmat en tegen de toonbank.

Naast genegenheid had ik ook nog groot ontzag voor opa Morpurgo, omdat hij binnen de familiekring als dokter optrad. Vermoedelijk heeft hij de daartoe benodigde kennis in de praktijk opgedaan. Hij is districtscommissaris van Saramacca geweest in een tijd, toen er nog geen weg van Paramaribo naar zijn standplaats Groningen liep en het kanaal, dat nu de verbinding tussen de Suriname- en de Saramaccarivier vormt, nog niet was gegraven. Het duurde toen twee volle dagen om met een motorbarkas de stad te bereiken en daar konden kwalen en wonden niet op wachten. Niemand verstond het beter dan mijn grootvader om sika's, zandvlooien die zich meestal in je kleine teen nestelden, met een naald te verwijderen. Niemand kon zo goed een pijnlijke plek met 'Sloans Liniment' masseren tot de spieren gingen gloeien van voldoening. Wondjes en sneeën werden zonder omhaal met 'Witch Hazel' gedesinfecteerd. Ook de maandelijkse toediening van castor-olie om de ingewanden te reinigen stond onder zijn leiding. Terwijl mijn moeder bezorgd toekeek - mijn vader was er nooit bij - kneep opa met de linkerhand mijn neus dicht en goot met de rechterhand het zilveren schuitje met de dikke, walgelijke olie diep in mijn keel.

Mijn vroegste herinnering aan mijn grootvader gaat terug naar het jaar 1918. Ik weet dat nog heel goed, al was ik toen pas vier jaar. Er heerste hongersnood in Rusland, en we kregen plaatjes te zien van kinderen

met opgezwollen buiken.

Over de hele wereld werden er hulpcomités opgericht en ook Suriname deed mee. Het verzamelen van postzegels was daar een onderdeel van. Avond aan avond zaten mijn broer, mijn moeder - mijn vader was er als gewoonlijk niet bij - en ik aan de tafel in de achterkamer, bezig met het losweken van de zegels van de enveloppen. Opa vond in de laden van zijn oude bureau telkens nieuwe voorraden. Als de zegels los op het water in een kom dreven, legden we ze met de plakkant naar boven op een vloeiblad te drogen. Dan gingen ze in doorzichtige zakjes, door opa gesorteerd naar het land van herkomst.

Het is best mogelijk dat mijn grootvader toen nog niet beneden ons woonde. Want voor die tijd woonde hij in een oud, op instorten staand huis op de hoek van de Oranje- en de Gravenstraat, waar nu het Ministerie van Justitie staat. Het was het enige huis in Paramaribo waartegen zich de ranken van druiven slingerden, een prestatie op botanisch gebied die pas veel later door Libanese winkeliers is geëvenaard. Het huis had een groot erf vol vruchtbomen en achter op het erf waren er hokken met dieren, die mijn grootvader naar de dierentuinen van Europa en Amerika exporteerde: slangen, apen, veel apen, doodgewone monki-monkies, capucijnerapen, kwatta-ape, luiaards en miereneters. Terzijde van die hokken stonden een paar eenverdiepingshuisjes met een kleine veranda aan de voorkant, niet bepaald bediendenwoningen, maar toch wel heel eenvoudig. In een van die huisjes moet mrs. Watson hebben gewoond. Op grond waarvan ze mrs. Watson werd genoemd kon niemand mij vertellen. Ze was, volgens mijn zegslieden, een goed geproportioneerde vrouw uit Demerara. Haar slome manier van

spreken, eigen aan haar landgenoten, paste nauwelijks bij haar overige manier van doen. Ze komt uit de schaarse gegevens naar voren als iemand die, onder het maken van lokgeluiden, de huisdieren, kippen, duiven, poezen en honden voerde, zingend de was deed, het erf vóór het huis schoonhield, vroeg naar de markt ging, de bedelaars met overrijpe, afgevallen manja's en pommeraks afscheepte, kortom al die kleine bezigheden die tezamen haar leven als alleenstaande vrouw uitmaakten. De beschrijvingen beperken zich helaas tot de uiterlijkheden, waarmee de Westindiërs hun ideaaltype plegen te beschrijven: haar - glad, huid - lichtgekleurd, temperament - heet. Geen van mijn zegslieden heeft de moeite genomen zich te verdiepen in haar psyche, haar kijk op het leven. Ze sprak, het valt niet moeilijk te begrijpen, sterk tot de verbeelding van mijn grootvader en zijn broer Eduard. Daar is het niet bij gebleven, want toen ze zwanger werd eisten beide broers om strijd het vaderschap van het kind dat op komst was voor zich op. Het werd een jongen. Vast staat dat Eduard, de verliezer, op een schoener naar Brazilië is vertrokken, daar de bouwmeester van een wijde avenida in Rio is geworden, met een Franse arts is getrouwd en eerst na jaren met medenemen van een uitgebreide garderobe en een gerookte os naar Suriname is teruggekeerd. Om te zien hoe de familie en de omstreden zoon het maakten. Die was intussen al lang, in navolging van zijn talrijke broers - mijn grootvader had een groot gezin - naar Amerika vertrokken vanwaar hij trouw briefkaarten met wolkenkrabbers en kolossale bruggen erop aan zijn vader zond. De briefkaart, die het meest tot mijn verbeelding sprak, was die met een verpleegster erop. Die stak de rechter wijs- en middenvinger gestrekt in de hoogte, hetgeen vol-

gens de uitleg van mijn tante Becca twins betekende, Harold en Maud. Mijn tante heeft me vaak de foto van haar halfbroer laten zien, de jongeman in het bij de promotie voorgeschreven tenue van een Amerikaanse universiteit. Van mrs. Watson bevindt zich in ons familiearchief - een roodgelakte uit Japan afkomstige portretendoos - geen enkele foto. Ik moet haar scheppen, boetseren uit mijn eigen fantasie en omdat die me in de steek laat - geen enkel wijf is goed genoeg voor mijn grootvader - kom ik telkens weer uit op de trouweloze, eveneens uit West-Indië afkomstige Joséphine de Beauharnais, keizerin van Frankrijk.

Toen ik de trap naar beneden was afgehold trof ik mijn grootvader op zijn bed aan. Hij lag op zijn rug. Zijn benen bungelden buiten het bed even boven de vloer. Hij had zijn jasje losgeknoopt, twee gouden boordeknoopjes staken nog in het boord. Hij hijgde, zijn borst ging op en neer, zijn schoenen had hij nog aan. 'Breng me een glas champagne,' zei hij tegen me. Zo klein als ik was begreep ik dat hij er slecht aan toe was. 's Middags tegen vijf uur was hij altijd gewoon om naar de buitensociëteit 'Het Park' te gaan. Op het balkon, dat over de Surinamerivier, het Gouvernementsplein, de amandelbomen aan de waterkant en de stokoude tamarindebomen bij de regeringsgebouwen uitkeek, zaten hij en zijn vrienden de dingen van de dag te bepraten. Ik kende de heren allemaal, de directeur van de strafgevangenis, de landmeter, het hoofd van de burgerlijke stand, de beheerder van twee koffieplantages. Zo tegen half zeven, als de zon net was ondergegaan, werd het tijd om in de handen te klappen, met Bottse, de kelner, af te rekenen en dan naar huis te gaan voor het avondeten. Als dat gedaan was, het eten bestond uit

boterhammen met Wijsman-boter en Leidse kaas, kwam hij bij ons op het balkon zitten. Het werd heerlijk koel tegen die tijd, een zacht briesje deed de bladeren van de flamboyants, die wij accacia's noemden, net als vlinders fladderen.

Die avond, het moet ongeveer half zeven zijn geweest, was er, wat bij ons een grote zeldzaamheid was, niemand thuis. Ping Ping en ik moesten handelend optreden. 'Hebben jullie champagne in huis?' vroeg Ping Ping mij. Hij kon het niet weten, mijn moeder voorzag hem meestal van een glas limonade met ijs, een enkele keer afgewisseld door tamarindesiroop. 'Ja,' zei ik en voerde hem naar de bottelarij, de bijkeuken, waar twee flessen Moët et Chandon stonden, naast een paar flessen St. Emilion en een kist Madeira. De champagne deed mijn grootvader goed, het hijgen werd minder. Ping Ping zei me dat ik de dokter moest gaan waarschuwen. Ik liep op een draf naar dokter Schuitemaker, die niet ver van ons aan de Watermolenstraat woonde, opende de poort, trotseerde de hond en belde aan. De dokter, die ik goed kende omdat hij maandenlang mijn trachoom had behandeld, kwam onmiddellijk. Kort daarna was het huis een en al bedrijvigheid, mijn ouders, de burens, familie, bedienden. Mijn rol was die avond uitgespeeld, ik telde niet meer mee. Ping Ping werd door mijn vader uitbundig geprezen voor zijn kordate optreden, net alsof hij met gevaar voor eigen leven dat van mijn grootvader had gered. Ik begreep dat zijn positie als vioolleraar hierdoor was verstevigd en dat er voorlopig geen einde zou komen aan mijn kwellingen.

De volgende dag leek het of de toestand van mijn grootvader wat verbeterde. Zijn ademhaling werd rustiger en zijn temperatuur was vrijwel normaal. Hij maakte nog een grapje

dat hij blij was dat hij weer een maand pensioen in de wacht had gesleept. Ik wist toen nog niet dat hij zich zorgen maakte om de penibele financiële toestand van tante Becca, die door het faillissement van een bevriende notaris over weinig meer beschikte. Niet dat ze daaronder leed. In de middag maakte ze, zoals gewoon was, haar vaste ommetje langs de Chinese winkeliers in de stad om dan terug te keren met een aantal in elkaar gedraaide papieren zakjes peperhuisjes, gevuld met kleine hoeveelheden pepermunt, zoethout, Mariebeschuit en een bepaald soort groen en rose gekleurde zuurtjes die de vorm van een lampetkan hadden, ‘watrakan’. Mijn ouders waren naar boven gegaan om een bad te nemen. Ik was eindelijk alleen met mijn grootvader. Ik zag dat hij het warm had en dat er grote zweetdruppels tussen de grijze borstharen ontstonden. Arme opa. Met een handdoek veegde ik de druppels weg. Ik ging aan zijn bed zitten en begon hem met de Indiaanse waaier, die hij altijd naast zijn hangmat had liggen, koelte toe te wuiven. Hij keek naar me, alsof hij me wou zeggen dat hij het fijn vond, en ik keek naar hem alsof ik wou vertellen dat ik het fijn vond om alleen met hem te zijn. Buiten ons tweeën bestond er op dat moment niemand op de wereld. Ik begon de waaier, die ik bij de steel vasthield, sneller heen en weer te bewegen. Ik wist immers hoe hij aan het einde van een warme dag op een koele bries was gesteld. Het was het uur waarop hij gewoon was met zijn vrienden op het balkon van ‘Het Park’ samen te komen. Nu nam ik hun plaats in. Ik nam de plaats in van alle ouderen, die mij op de achtergrond hadden geschoven en zich tussen mij en mijn grootvader hadden geplaatst.

Ineens, zonder overgang, begon hij een vreemd, hol geluid te maken. Het steeg op uit zijn binnenste en ontsnapte

uit zijn keel. Het was een vreemd geluid, dat nog het meest op snurken leek. Hij heeft moeite met ademen, dacht ik. Om dat wat hem hinderde te verdrijven, begon ik met lange, krachtige slagen de waaier heen en weer te bewegen. Het hielp niet, het geluid nam toe, werd nog holler, zijn ogen kregen iets vreemds, iets glazigs. Ik werd plotseling bang, liep het erf op en riep naar boven dat ze moesten komen, dat opa doodging. Ik had nog nooit iemand zien sterven en toch wist ik dat opa nu doodging. Binnen een paar minuten, nog voordat dokter Schuitemaker er was, was opa gestorven. Ik werd buiten de kamer gehouden, alsof de confrontatie met het lijk niet goed voor mij zou zijn. De enige, echte getuige en de enige, echte schuldige: *ik* had opa doodgewaaid. Niemand wist, niemand heeft ooit geweten hoe ik hem in een overmaat van afhankelijkheid, in een wanhopige poging hem voor mij te behouden, zoveel koelte heb toegewuifd dat hij daaraan is bezweken.

De hele nacht heeft tante Becca zonder tussenpozen gehuild. Aan Johanna, een oude dienstbode, die had aangeboden om de eerste acht dagen op een mat op de grond te blijven slapen, vroeg ze telkens: ‘Johanna, a no ben de mi diamanti?’ (was hij niet mijn diamant?) ‘Ja, juffrouw Becca,’ beaamde Johanna telkens in haar slaap. Mij werd niets gevraagd.

Als herinnering aan mijn opa mocht ik uit zijn nagelaten bezittingen iets kiezen. Om de familie om de tuin te leiden koos ik een pak oude, door insecten aangevreten tijdschriften en foto's uit de oorlog. ‘Is dat alles?’ Ik begreep dat ik nu ongehinderd kon toetasten. Ik pakte de Indiaanse waaier en - ‘wat wil je in hemelsnaam daarmee beginnen?’ - zijn scheerriem.

Dwepen met Emma

Het wordt vroeg donker in Suriname. Mannen in dienst van de gasmaatschappij lopen door de hoofdstraten van de stad en steken met een lange stok waaraan een haak vastzit de straatlantaarns aan. Als je goed luistert kun je de langwerpige gaskousjes horen opfloepen. Dan gaan ze gloeien en verspreiden een gelig licht. Vanaf het balkon van ons huis kijk ik naar de verandering die de straat ondergaat. Niets lijkt meer helemaal echt, zelfs de heren, die in hun witte pakken langs ons huis lopen en die ik bijna allemaal van naam ken - 'dag meneer del Prado, dag meneer Chateau, dag meneer Abercombie' - beginnen op spoken te lijken.

Spoken? Wat weet een kleine jongen van spoken?

Op 31 augustus, op koninginnedag, heb ik ze gezien. Het was kermis en in de spokendanstent mocht ik voor een halve stuiver naar binnen. De doffe boengo-boengo-muziek die uit het huisje - het was geen tent - opsteeg gaf aan dat het heel erg eng was. Emma, het kindermisje, dat anders altijd alles wat ik leuk vond verbod, ging met me mee naar binnen. Ze hield mijn hand vast en ik kon voelen dat ze rilde toen de deksels van de doodkisten langzaam opengingen, de skeletten eruit kwamen, zich uitrekten en aan hun dodendans begonnen. 'Me kon, me go,' zongen de muzikanten, zo kom ik, zo ga ik. Bij het naar buiten gaan zei Emma dat ik niet aan mijn moeder mocht zeggen dat we daar waren geweest. Om me de spoken te doen vergeten trakteerde ze me op een bezoek aan de lachspiegels. Toen ik daarna nog een rit op een paard van de stoomcarrousel wilde maken werd ze ineens streng en zei dat het daarvoor te laat was. Voor Emma, die 's middags na het bad met mij gaat wandelen, is het kanonschot van zes uur het sein dat we naar huis moeten.

Het is stil, maar nooit compleet stil in de vooravond. Vanaf het moment dat het donker begint te worden kun je het zoemen van de insecten, het tsjirpen van de krekels en het kwaken van de kikkers horen. Een ezelkar, volgeladen met bijeengebonden bossen paragrass, rammelt voorbij. De may, de vrouw van de karreman, zit in doeken gewikkeld op de kar. De ezel houdt een sukkeldrafje aan. Om de zoveel meter spoort de karreman door het uitstoten van klanken het beest tot spoed aan en zweept het met het touw, dat als teugel dienstdoet, tegen zijn achterpoten. De olielantaarn onder aan de kar bungelt heen en weer. Auto's zijn er nog nauwelijks, de fietsers met hun walmende carbidlantaarns hebben de rijweg voor zich alleen. Wat voor merk het ook is, Fongers of Raleigh, Gazelle of Rudge, allemaal met grote, ronde bellen, die ze bij elke hoek laten rinkelen.

Emma verdwijnt, na me zonder kapotte knieën aan mijn moeder te hebben afgeleverd. In de bottelarij neemt ze een puntbrood met sardines in ontvangst, groet de familie en vertrekt. Waarnaar toe weet ik niet, het kan me ook niets schelen. Emma bestaat voor mij alleen tussen vier en zes, voor de rest van de dag is er geen Emma. We zijn geen vijanden, maar ook geen vrienden. Misschien komt dat omdat ze zich in mijn ogen gedraagt alsof ze een schooljuffrouw is. Dat kun je al merken aan de wijze waarop ze zich kleedt. Ze draagt geen hoofddoek, zoals Mathilde, de wasvrouw, en Johanna, onze kokkie. Ze draagt een bij de fraters op de vlechtschool gevlochten dameshoed met een brede rand en een blauw lint om de bol. En altijd witte kousen tot boven haar knie. En ze smeert poeier op haar gezicht, op haar hals en in de plooi van haar borsten. Ik kan altijd ruiken wanneer ze in de buurt is, want ze sprenkelt citronella, dat een zure lucht verspreidt,

onder haar oksels. Omdat ze bij de zusters is opgevoed, heeft ze het altijd over zuster Laetitia en zuster Adolphine, nooit over haar eigen zusters. Wanneer iemand in het neger-engels iets tegen haar zegt, antwoordt ze de persoon vanuit de hoogte in het Nederlands. Ze vindt het gebruik van neger-engels negerachtig, goed voor afgoderij-dinges.

Op een middag was Emma er niet. Lize, de dochter van Johanna, viel voor haar in. Ik was daar helemaal niet rouwig om. Toen Emma langer dan een week wegbleef vroeg ik aan Lize of ze voorgoed weg was. ‘Ik mag het je eigenlijk niet vertellen,’ zei Lize, ‘Emma is in de gevangenis.’

‘Wat heeft ze gedaan?’

‘Ze heeft Antoine bijna vermoord.’

‘Wie is Antoine?’

‘Haar vriend. Je moet niet tegen je moeder zeggen hoor dat ik het je heb verteld.’

Nadat ik plechtig aan Lize had beloofd dat ik het niet verder zou vertellen, verschaftte Lize me nadere bijzonderheden. Emma had fijngemalen glas in het eten van Antoine gedaan.

‘Was zij kwaad op hem?’

‘Wat denk je?’

‘Wat had hij gedaan?’

‘Sani de,’ er zijn van die dingies.

‘Is hij erg ziek?’

‘Nee hoor, ik heb hem vanochtend nog bij het veer naar Meerzorg gesproken. De doktoren in het hospitaal hebben zijn maag leeggepompt.’

‘En toen?’

‘Toen mocht hij naar huis.’

Wat voor Lize een geruststelling moet zijn geweest, was voor mij een grote teleurstelling. Emma, de moordnares

van Antoine, ik kon me haast niets opwindenders voorstellen. Als ik eraan dacht dat ik 's middags braaf aan het handje van Emma uit wandelen ging, zonder te weten dat ze een paar uur voordien het glas had zitten malen dat ze in de rijst van Antoine zou doen, kreeg ik spijt van mijn niet-weten. Ik nam het Emma gewoonweg kwalijk dat ze mij nooit iets van haar duistere plannen had laten merken, ik had haar beslist willen helpen bij het fijnmalen van het glas. Zo iets moet je niet alleen doen, vond ik, het is te machtig, te geweldig om alleen te doen.

's Avonds in bed, na de nachtzoen van mijn moeder, viel ik niet meteen in slaap. Ik probeerde me voor te stellen hoe het moet zijn toegegaan. Emma en Antoine zitten aan tafel, Antoine praat honderduit, maar Emma zegt: 'Even stil.' Dan sluit ze haar ogen, prevelt haar gebed, slaat een kruis en kijkt toe hoe Antoine, die een goede eetlust heeft, het eten naar binnen werkt. 'Smaakt het?' vraagt ze engelachtig, terwijl ze niets liever wil dan dat het fijngemalen gruis zijn darmen en ingewanden ongemerkt kapot kerft. Als Antoine haar kookkunst roemt kent haar geluk geen grenzen.

De volgende middag probeerde ik meer bijzonderheden van Lize te weten te komen. Of Emma het maar één keer heeft gedaan of vaker, wanneer Antoine het gemerkt heeft, bij het eten of eerst veel later, of het glas geen knarsend geluid tussen zijn kiezen maakte, of er bloed uitkwam toen hij moest poepen. Ik kan me nauwelijks voorstellen dat Lize hem dat allemaal niet heeft gevraagd, ze had de kans van haar leven om het allemaal te weten te komen. Als ik om meer gegevens aandrang roept ze uit: 'Ké mi Gado,' o mijn God, 'je bent net je vader. Je gaat zeker later ook rechter worden.' Om mij een plezier te doen lopen we langs de gevangenis.

Dat is niets bijzonders want de gevangenis is het Fort Zeelandia, dat vlak achter het Gouvernementsplein aan de Surinamerivier ligt. Lize, die afwisselend Hollands en negerengels praat, noemt de gevangenis ‘doengroe oso,’ donker huis. Ik vraag haar of ze wel eens binnen is geweest. ‘Ja hoor,’ zegt ze, ‘ik heb eens een pakje voor Frans’ - dat is haar broer - ‘moeten afgeven.’

Al gauw kom ik erachter dat erlangs lopen niets oplevert. De muren zijn hoog, de poort is met een zware, brede deur afgesloten. Als ik Emma te zien wil krijgen zal ik het anders moeten aanleggen en daarom bedenk ik een plannetje, dat volgens mij niet mis kan gaan. Ik zeg tegen mijn moeder dat ik groot genoeg ben om 's middags alleen naar het Plein of de Palmentuin te gaan om te spelen. Al mijn vriendjes van school, Nol en Oskar en Mattes, komen er ook alleen. Het was kinderachtig dat er altijd een kindermisje met me mee moest. De andere jongens begonnen me een bobo, een sufferd, te noemen. Na wat over en weer gepraat, waarbij mijn grootvader - mijn vader bemoeide zich nooit met dit soort zaken - mijn partij koos, gaf mijn moeder toe. Ik moest goed oppassen, ja, dat wel.

Al die tijd hadden ze me zonder erg aan een kindermisje toevertrouwd, dat alles met me had kunnen doen, dat tot alles in staat was. Het gaf me een gevoel van voldoening dat de grote mensen ook niet doorhadden wie Emma eigenlijk was, dat ze een buitenkant had en een binnenkant, die in de verste verte niet op elkaar leken, dat al haar gezeur over zuster Laetitia en zuster Adolphine alleen maar diende om ons af te leiden. Af te leiden, waarvan? Dat was het knelpunt waarvoor ik een oplossing zocht. Grote-mensenbegrippen, zoals haat, passie en jaloezie, had ik niet tot mijn

beschikking, ik moest het allemaal zelf uitdokteren. Je poeslief gedragen tegenover Antoine en tegelijkertijd het dodelijk glas malen, hoe meer ik over Emma nadacht, hoe meer bewondering en respect ik voor haar kreeg. Dat je iemand met een mes kon doodsteken of met een geweer doodschieten, dat wist ik natuurlijk wel. Maar glas, gewoon glas tot iets moorddadigs ombouwen, dat was een ontdekking, die me helemaal in beslag nam.

Toch bleven er voor mij een paar onopgeloste raadsels over. Als ze gewend waren om samen te eten en ze het deze éne keer niet deed, dan had Antoine kunnen denken dat er iets bijzonders aan de hand was. Juist deze keer was er voor haar alles aan gelegen om zo gewoon en onopvallend mogelijk te doen, om te maken dat het op deze dag net zo toeging als op alle andere dagen. Het kon haast niet anders dan dat ze net als Antoine haar bord heeft volgeschapt en met hem heeft meegegeten. Hoe heeft ze het toch voor elkaar gekregen om het glas niet binnen te krijgen, vroeg ik me af. Heeft ze een braakmiddel ingenomen of heeft ze gezegd dat ze misselijk was, dat ze niets binnen kon houden en dat alleen een kop krachtige Maggie-bouillon haar goed zou doen? Ik wist het niet, maar het stond voor me vast dat ze het knap had gedaan. Mijn fantasie hield halt bij de maaltijd. Niet voor niets noemden ze me thuis een Jan Hen, omdat ik vaak in de keuken rondhing en toekeek hoe Johanna met een stuk karton, dat ze als een waaier heen en weer bewoog, de houtskool deed opvlammen. Soms mocht ik het waaien van haar overnemen. Wat zou ik er niet voor hebben gegeven als ik Emma op deze wijze ook had mogen helpen. Het was zijn lievelingskostje natuurlijk, dat ze aan het klaarmaken was. Rijst met zoutvlees of bakkeljauw. En dan had ze de keus

tussen zovele groenten, oker en sopropo, amsoi, kouseband. Nee, geen soep, soep en glas gingen niet samen. Wel gemberbier, om er bij het eten een goede slok van te nemen. Wat mij aansprak was het huiselijke van dit tafereel, alles ging gewoon zijn gang, er werd niet geslagen of geschreeuwd. Uit mijn voorliefde voor het weinig opzienbarende, het rustige van het tafereel sprak - dat zie ik nu eerst in - de invloed, het stempel van mijn opvoeding, netjes, verzorgd, geen scènes, geen show, alles sotto voce.

Antoine. Op zoek naar Antoine. Wie en wat is Antoine en waar houdt hij zich op? Antoine, haal ik zonder veel moeite uit Lize, is niemand anders dan m'sieur Etienne, een deporté, een vluchteling uit het bagno van St. Laurent of St. Jean. Een deporté is iemand, die in Frankrijk een ander heeft vermoord en voor straf naar Cayenne is verbannen. Om uit het bagno te kunnen vluchten moet je een helper hebben en de cipier van achteren aanvallen en wurgen, zegt Lize. Ze vindt dat de gouverneur gek is om zo'n gevaarlijke man hier toe te laten. Dat komt omdat hij een witte huid heeft, zegt ze, als het een neger was, was hij al lang teruggestuurd.

M'sieur Etienne heeft een kleine toeristenwinkel in de Watermolenstraat. Daar verkoopt hij, behalve Bosneger- en Indianenvoorwerpen, zoals kammen, kruiken, pagaaien, trommen, bankjes en hangmatten, ook balatavorwerpen. Die maakt hij zelf. Aan twee vaste onderwerpen heeft hij genoeg, een jongetje dat in een kokosboom klimt en een korjaal met roeiers erin. Daarnaast maakt hij ook nog balatazwepen, met de kop van een slang als handgreep, waarmee je iemand ongenadig kan striemen. Waarom hij voor de een Antoine is en voor de ander m'sieur Etienne, weet ik niet,

misschien heeft hij net als Emma een buitenkant en een binnenkant, die niet op elkaar zijn afgestemd. Emma, met haar dameshoed en haar witte kousen, was in ieder geval zijn buitenkant. Niemand, behalve Lize, dacht meer aan het kwaad dat hij in Frankrijk en in Cayenne had uitgespookt en morgen weer zou kunnen uithalen. Misschien was Emma er achtergekomen dat hij iets vreselijks in zijn schild voerde, de stad in brand steken of zo iets. Ieder kind in Suriname weet van Kodjo, Mentor en Present, die de stad in brand hebben gestoken. Dat was heel lang geleden, maar iedereen kent nog altijd hun namen.

Als dat zo is had Emma natuurlijk naar de politie kunnen lopen en ze vertellen wat ze wist, maar die zouden haar vast hebben uitgelachen. ‘Kodjo, Mentor en Present, dat was de slaventijd, juffrouw Emma, we leven nu in 1919.’ En als Antoine daar achter was gekomen had hij vast een van de balatazwepen genomen, haar met haar eigen kousen aan het bed vastgebonden en haar afgerammeld. Daarom moest ze hem voor zijn. De doktoren, die zijn maag hadden leeggepompt, hadden haar plan verijdeld. Ze zat nu in de gevangenis en hij had vrij spel. Iemand moest haar werk afmaken. Ik besloot handelend op te treden. Maar hoe? Op de Conradischool had juffrouw Seline ons het verhaal verteld van David en Goliath. ‘Een Philistijn,’ zei juffrouw Seline, wat Goliath in mijn ogen nog geduchter maakte. David moest met Goliath vechten en koos als wapen een katapult. Hij zocht een puntige steen, legde aan en trof de reus tussen de beide ogen. Het verhaal had grote indruk op me gemaakt en zo kwam het dat ik niet lang hoefde te denken wat me te doen stond. Het kostte weinig moeite om aan een katapult met een flinke rubberen slinger te komen. En een

goede, harde awarapit - nog venijniger dan een steentje - was zo gevonden. Toch wilde ik niet halsoverkop te werk gaan. Ik had een handlanger nodig en wie zou dat beter kunnen zijn dan Emma. Dat ze in de gevangenis zat was geen bezwaar. Wat ik van haar wilde weten was wat Antoine gewoonlijk 's middags zoal deed. Want alleen de middagen waren geschikt voor de uitvoering van mijn voornemen. Lize stond me niet meer in de weg, de weg was vrij. Ik belde aan bij de poort van de gevangenis. Een cipier deed open.

‘Wat kom je hier doen?’

‘Ik heb een boodschap voor juffrouw Emma.’

‘Welke juffrouw Emma?’

Daar had ik niet op gerekend. Ik kende de achternaam van Emma niet eens.

‘Emma, die glas in het eten van m'sieur Etienne heeft gedaan. Mag ik naar haar toe?’

‘Nee, dat gaat zo maar niet. Daar is toestemming voor nodig.’

‘Ik heb een pakje voor haar meegebracht.’

‘Wat zit erin?’

‘Amandelen.’

Ik liet de cipier een papieren zak met vier amandelen zien, die ik die middag zelf had geplukt van de boom die aan de Waterkant stond. Van Emma had ik nooit, zoals de andere jongens, een stok in de boom mogen gooien om ze te plukken, maar daar hoefde ik nu geen rekening meer mee te houden. Ik wist dat ze van amandelen hield. Ik had zelf gezien dat ze, op een moment dat ze dacht dat ik niet keek, een amandel van de grond opnam en zonder die te wassen in haar mond stak. Op dat moment had ik kunnen weten, dat die zelfde keurige Emma, die tot tevredenheid van mijn moe-

der wel tien keer per dag haar handen onder de pomp waste, zich anders voordeed dan ze in werkelijkheid was. Ik had haar betrap op een kleinigheid, maar die kleinigheid had voor mij de sleutel tot haar binnenkant moeten zijn. Wat ik toen zag en in mijn geheugen noteerde, het verlekkerd kauwen en zuigen op die amandel en de pit daarna voor mij in een zakdoek verstoppen, had mij op het spoor moeten brengen van de andere Emma, de werkelijke.

De cipier streelde me met zijn ruwe hand over mijn hoofd. ‘Ze zal er vast blij mee zijn.’ Hij opende de deur om me weer uit te laten.

‘Hoe heet je?’

‘Hugo.’

‘Weet je vader dat je hier bent?’

Zonder hem te antwoorden zette ik het op een lopen.

Ik zal het alleen moeten doen. Ik heb geen helper die Antoine's aandacht zal afleiden, zodat ik op mijn gemak op een plek tussen zijn ogen zal kunnen richten. Ik loop door de Watermolenstraat met de katapult en de awarapit in mijn zak. Voor de winkel van Antoine blijf ik een poosje staan. Ik zie achter in de winkel, waar het vrij donker is, twee mensen staan. Een ervan is een kleine, magere man. Hij lijkt niet op Goliath. De andere persoon is Lize. Ik kan het bijna niet geloven, maar het is Lize. Ze ziet me buiten staan en komt naar me toe.

‘Wat doe jij hier?’

‘Is die meneer Antoine?’

‘Ja, hoor. Ik help hem 's middags. Ik dacht dat jij op het Plein met Nol en Mattes zou gaan spelen. Wat heb je voor een bobbel in je zak?’

‘Een waterpistool,’ jok ik, omdat ik Lize ineens niet meer vertrouw.

‘Pas maar op dat je je broek niet nat maakt,’ zegt ze en gaat weer naar binnen. Wacht maar, denk ik, je denkt zeker dat ik nog een kleine jongen ben die in zijn broek piest. Wacht maar ...

De onverwachte aanwezigheid van Lize had mijn plannen voorlopig verijdeld. Ik wist niet aan welke kant ze stond, was ze vóór of tegen Antoine. Een tussenweg kende ik niet. Als ze vóór Emma was, dan was ze tegen Antoine. Dan was ze in de winkel om een gelegenheid te vinden om toe te slaan. Als ze tegen Emma was, dan was ze vóór Antoine en dan was ze 's middags in de winkel om hem te beschermen tegen de vrienden van Emma. Tegen mij. Ik kende geen andere vrienden, behalve zuster Laetitia en zuster Adolphine. Maar die zaten in het klooster en kwamen bijna nooit de straat op. Die telden dus niet mee. Ik was de enige. Wat Lize kon hebben bewogen om de partij van Antoine te kiezen, begreep ik niet. Van haar moest hij met z'n witte vel toch terug naar het bagno. Het onduidelijke gedoe van Lize was voor mij een kolossaal struikelblok. Voor alle zekerheid deed ik nog een awarapit in mijn zak.

De volgende ochtend, toen ik van juffrouw Seline voor het bord moest komen, viel een van de pitten uit mijn zak.

‘Wat heb je daar?’ vroeg juffrouw Seline en ze wees op de bobbel in mijn zak.

‘Niets, juffrouw.’

Juffrouw Seline stapte naar me toe, stopte haar hand in mijn zak en haalde de katapult eruit.

‘Dat is geen speelgoed voor kleine jongens.’

Ik mocht weer gaan zitten. Antoine was gered.

En Lize? Lize kwam een week na dit voorval weer bij ons thuis. Om te vragen of mijn moeder geen werk voor haar had.

‘Ben je niet meer bij Antoine?’ vroeg ik haar, toen mijn moeder even weg was.

‘Nee hoor, Emma is terug. Ze zijn weer bij elkaar.’

De wet van Aptailo

Terwijl Nol en Mattes zich nog vermaken met het vangen van sprinkhanen, het uittrekken van de achterpoten en het verwijderen van de vleugels, ben ik al op een ander, volwassen spelletje overgestapt. Mijn tegenspeelster is een oude Chinese vrouw, die voorovergebogen met een stok in de hand en een bungelende zak over de schouder door de straten van Paramaribo loopt. Ze is in een zwart jak gekleed, sluike, ongekamde haar, dat eens zwart moet zijn geweest, druipt van haar hoofd, ze heeft een smal, gerimpeld gezicht, haar ogen flitsen voortdurend heen en weer en ze mompelt zonder ophouden onverstaanbare zinnen. Gestoord. In Suriname zijn kinderen gewend om gestoorde mensen om zich heen te zien. Ze lopen vrij rond, krijgen een bij hun stoornis passende bijnaam en maken aldus geëtiketteerd deel uit van het leven van alledag. Alleen mensen die het heel bont maken, door zich bij voorbeeld op straat naakt uit te kleden, komen in 's lands psychiatrische inrichting, Wolfenbützel, terecht. Hoe het komt dat juist deze vrouw, die uiterlijk toch weinig aanstoot gaf, het mikpunt werd van ontelbare plagerijen, is alleen te verklaren door de uitzonderlijke manier waarmee ze op haar belagers reageerde.

Als ik haar in de verte zag aankomen zette ik mijn handen aan mijn mond en riep, zoals ik het anderen had horen doen: 'Aptailo, je go dede,' Aptailo, je gaat dood. Deze woorden maakten bij Aptailo, die eruitzag alsof de dood een ware uitkomst voor haar zou zijn geweest, een lawine van onlustgevoelens los. 'Mi ne go dede, joe beest, joe ma pima, joe,' ik ga niet dood, jij beest, je moeders kut, jij. Ze begon met haar voeten te stampen, haar gezicht vertrok, haar ogen schoten uit de kassen, ze hief de stok op en zwaaide daarmee in mijn richting. Ik genoot telkens opnieuw van

haar opwinding. Haar Chinese accent gaf aan de ordinaire scheldwoorden een dolkomisch effect. Ze was een typische ‘lala-sinesi’, dat wil zeggen een Chinese, die nog niet zo lang geleden uit Kanton naar Suriname was gekomen en geen enkele aanpassing aan de nieuwe omgeving had ondergaan. Dat Kanton een wereldstad was en Paramaribo in vergelijking daarmee nauwelijks een kleine provincieplaats, was nog niet tot ons doorgedrongen. Onze omgeving hield een bepaald gedragspatroon in, een wijze van praten en een wijze van doen, en wie daaraan niet voldeed was gedoemd om het voorwerp van hoon en spot te worden. Er viel heel wat af te lachen in Suriname, alle nieuwkomers, of het nu Javaanse immigranten of kersverse Hollanders waren, leverden ons de stof tot onuitputtelijk vermaak. Maar met Aptailo was er meer aan de hand. Haar uitbarstingen kenden geen enkele variatie, ze waren tot in de kleinste details van tevoren bepaald, precies zoals bij speelgoed dat je kon opwinden en dat dan, als het mechanisme afliep, steeds weer een en dezelfde handeling verrichtte. De persoon van Aptailo ging schuil achter haar reactie. Op zichzelf was het al vreemd genoeg dat de hechte Chinese gemeenschap waartoe ze behoorde zich niet om haar bekommerde. Het was ondenkbaar dat zij altijd in haar eentje zo verwaarloosd had rondgelopen. Er moest iets zijn gebeurd, iets, ik weet niet wat, waarna ze door haar familie was uitgestoten en aan haar lot overgelaten.

Het doodgaan, dat ik haar treiterend voorhield, stond even ver van me af en was me even vreemd als mijn moeders kut, waarmee ze mijn aanval pareerde. Wel lokte het een het ander onweerstaanbaar uit. Wie en hoe iemand erachter is gekomen dat juist deze ongebruikelijke vorm van aanspreken bij haar de zo juist beschreven reactie opwek-

te, is niet meer te achterhalen. Het is best mogelijk dat een leriman, belast met de zending onder de Chinezen, in de overtuiging dat haar einde nabij was, haar op de hemelse zaligheid heeft willen wijzen en toen de volle laag over zich heen heeft gekregen. Hernieuwde pogingen - een leriman is een aanhouder - zouden hetzelfde resultaat hebben teweeggebracht en daaruit zou dan het wetmatig karakter van de toegediende prikkel en de daarop te volgen reactie kunnen zijn afgeleid. De wet van Aptailo. In ieder geval verdedigde ze haar recht en haar wil tot leven met alle schaarse middelen, die haar ten dienste stonden.

Op een ochtend zag ik op de Heiligenweg dicht bij de markt een grote groep mensen in een kring staan. Binnen de kring lag een hoopje zielig zwart op de grond. Het was Aptailo. Als ik toen had geroepen: 'Aptailo, je go dede,' zoals ik dat al die maanden tevoren had gedaan, had ik een goede kans gehad dat mijn voorspelling zou zijn uitgekomen. Ik had meteen door dat het geen geval van vallende ziekte was, zoals ik dat bij meneer Marcus, de drukker, die op straat zijn dichtbundels verkocht, wel eens had meegemaakt. Dit was het ding zelf, dat ze dood noemen, vlakbij, klaar om over haar heen te kruipen. Ineens begreep ik dat het spelletje, dat ik en zoveel anderen zonder bijbedoeling met haar hadden gespeeld, geen echt spelletje was geweest, maar dat we de handlangers waren geweest in een hachelijk, levensgevaarlijk gevecht, dat zij met een voor ons onzichtbare tegenstander voerde. Daarom had haar familie haar op straat gezet, dat voortdurende vechten met de dood, die alleen door haar werd waargenomen en aangevoeld, was voor gewone mensen niet op te brengen. Nu lag ze weerloos op de grond, haar ogen

gesloten, haar stok naast haar, alleen haar lippen bewogen onophoudelijk, zonder dat er geluid uit kwam.

Er was maar één manier om het onheil af te wenden. De formule, die zij altijd met zoveel succes had gebruikt om de dood van zich af te houden en die de dreiging tot nog toe had gekeerd, moest nu zonder uitstel worden uitgesproken. Zij bezat er op dit ogenblik de kracht niet toe. De mensen om haar heen deden niets, riepen alleen maar dat er snel een dokter moest komen. Ik, haar kwelgeest, kwam als geroepen om haar in het uur van haar hoge nood bij te staan. Ik sloop tussen de rokken en de benen van de omstanders naar voren, ging vlak naast Aptailo staan, pakte haar stok op, zwaaide ermee en riep, zoals ik het haar zo vaak had horen doen: ‘Aptailo ne go dede, joe beest, joe ma pima, joe.’ De schunnige woorden kregen op dit ogenblik voor mij de betekenis van een heilige onaantastbare tekst, waaraan niet mocht worden gemorreld. ‘Mi Gado,’ mijn God, ‘die jongen heeft geen respect,’ hoorde ik een vrouw uit het publiek zeggen. Aptailo sloeg haar ogen op. Ik denk niet dat ze mij, een van haar vele plaaggeesten, heeft herkend. Het waren de woorden, die haar, ofschoon met een voor haar vreemde tongval uitgesproken, als muziek in de oren moeten hebben geklonken.

Even later kwam een ezelkar langs. Omstanders tilden haar op en legden haar op de kar. Onder haar hoofd schoven ze een paar jute zakken. De kar reed bonkend weg in de richting van het hospitaal. Daar is ze niet lang daarna gestorven. Dat kwam ik eerst een tijdje later te weten. Het bericht verbaasde me niet. Medicijnen en injecties, die de dokters haar toedienden, konden haar, dat wist ik, niet helpen. Haar kracht school in de formule, de tekst, waarmee

ze als eenling, zonder hulp van anderen, de dood van zich af had gehouden. Ze is, nu ze geen gevaar meer voor haar familie opleverde, op het Chinese kerkhof begraven. Op de eenvoudige grafsteen staan een paar Chinese karakters gebeiteld. Ik kan niet lezen wat erop staat en doe er ook geen moeite voor om het te weten te komen. Waarom zou ik?

De dokter dacht dat ik de malaria in Albina had opgelopen. Paramaribo was malariavrij en niemand gebruikte er kinine. Wel sliepen we 's nachts altijd onder een klamboe, maar dat was meer tegen het zeuren van de muskieten bedoeld. De kleine, rode vlekken aan de binnenkant van mijn klamboe gaven aan, waar ik ze, tegen de zin van mijn moeder, had doodgeklapt. Mijn moeder was gewend om ze met een wapperende doek te verjagen voordat ze in de middag de klamboe afsloot. Het was een spannend karwei, dat niet altijd het gewenste resultaat opleverde, want er waren altijd wel een of twee vluggerds die haar te slim af waren en daar 's nachts, luid zoemend, prat op gingen.

In het ziekenhuis werden geen van beide methoden toegepast. 's Middags tegen vijf uur dreef een zuster met een flitspuit een kolossale stofwolk binnen de klamboe. 'Sluit vijf minuten je ogen,' zei ze, terwijl ze bewegingen maakte alsof ze een fiets aan het oppompen was. Aan de prikkels, die de stof binnen mijn neusgaten veroorzaakte, werd geen aandacht besteed. Het was het uur dat mijn temperatuur begon op te lopen en ze met me konden doen wat ze wilden. Bij malaria is het zo dat je de ene dag rilt, zweet en hoge koorts hebt, terwijl je er de volgende dag moe, maar bedaard bij ligt.

Vanuit mijn bed keek ik dan naar buiten, naar de tuin

met de palmen en de manjabomen en naar het patronaatsterrein, waar werd gevoetbald. Iedereen vond dat ik een voorbeeldige patiënt was, ik was niet lastig, ik drukte alleen op de schel naast mijn bed als ik mijn behoefte moest doen. Mijn klasgenoten, jongens en meisjes, mochten me op de bedaarde dagen 's middags even komen opzoeken. Ze vonden het eng, maar deden hun best om het niet te laten merken, terwijl ik van mijn kant met opzet een beetje eng deed om ze te laten merken hoe eng malaria wel is. De ziekte zou bijna geruisloos zijn verlopen als de soeur supérieure het niet in haar hoofd had gehaald om mijn vader voor een onderhoud bij zich te laten komen. Ik was er natuurlijk niet bij, maar ik stel me voor dat het gesprek ongeveer zo moet zijn gegaan:

‘U wilde me spreken, soeur?’

‘Ja zeker.’

‘Over de ziekte van mijn zoon?’

‘Nee, die gaat goed vooruit.’

‘Waarover dan wel, als ik vragen mag?’

‘Het valt mij als geestelijke niet mee om daarover te spreken.’

‘Dan had u mij niet moeten laten roepen. Ik heb tegen mijn griffier gezegd dat ik zo terug ben.’

‘Goed dan. Het gaat over een zondig iets, meneer Pos, de Satan heeft bezit van uw zoon genomen.’

Mijn vader, die vrijmetselaar is, begint zich weinig op zijn gemak te voelen en kijkt de soeur supérieure wantrouwend aan.

‘Weet u welke woorden uw zoon hier gebruikt?’

‘Hoe zou ik dat moeten weten?’

‘Woorden die een christelijke jongen nooit in zijn mond

zou mogen nemen. En dat allemaal in het neger-engels. De leerling-verpleegster, die 's nachts de wacht heeft, heeft ze mij gerapporteerd. Het kostte haar moeite...'

‘Ik begrijp nog steeds niet waar u het over hebt.’

‘Omdat ik die taal niet versta, heb ik het meisje gevraagd om de woorden in goed Nederlands voor mij te vertalen. Eerst wilde ze niet, maar toen ik aandrong heeft ze het natuurlijk moeten doen.’

‘Mag ik dat meisje onder vier ogen vragen...?’

‘Nee, meneer Pos, dat laat ik niet toe. Daar is ze te fijn en te verlegen voor. Op mijn uitdrukkelijke verzoek heeft ze de woorden opgeschreven met de vertaling erbij.’

Soeur supérieure haalt uit haar tas een papier te voorschijn en legt dat op tafel voor mijn vader neer. In een keurig handschrift - lopende hand - staat de tekst, die uit mijn mond is opgetekend: Mi ne go dede, joe beest, joe ma Pima, joe, ik ga niet dood, jij beest, je moeders Schaamdeel, jij. Mijn vader zegt niets. De soeur beduidt hem dat hij het papier in zijn zak moet steken. Onder geen beding mag het hier blijven rondslingeren en de atmosfeer verpesten. Mijn vader weet niet goed raad met zijn figuur. Hij stopt het papier in zijn zak. Voor hij, met zijn onafscheidelijke paraplu onder zijn arm, de spreekkamer verlaat, zegt hij: ‘Als mijn zoon beter is, zal ik hem onder handen nemen.’

Toen ik beter was werd ik door mijn vader geconfronteerd met het geschrift, dat als stuk van overtuiging moest dienen. Het onder handen nemen viel nogal mee. De vrijmetselaar in hem kwam in opstand tegen de inmenging van de kerk en geestelijkheid in het privé-leven van de burger. Vermoedelijk verzette zijn juridisch geweten zich ook tegen de

wijze waarop het bewijsmateriaal was verkregen. Ik daarentegen twijfelde geen moment aan de juistheid van de rapportage van de leerling-verpleegster. Dank zij deze klikspaan ben ik erachter gekomen hoe ik, zonder mij ervan bewust te zijn, door de kracht van de Aptailo-formule het gevaar van de dodelijke anopheles te boven was gekomen. De malaria was binnen twee weken bezworen. Toen begreep ik pas waarom de leerling-verpleegster in het bewijsstuk 'Pima', zelfs in vertaling, met een hoofdletter had geschreven (een feit dat mijn vader en blijkbaar ook de soeur supérieure over het hoofd hadden gezien). God en Satan schrijf je ook met een hoofdletter.

Mijn vrouw, die geen Sranan Tongo (voorheen negerengels) kent, vertelt me dat ik de laatste tijd 's nachts onrustig heen en weer woel en in een voor haar onverstanebare taal praat. 'Je onbetrouwbare karakter,' zegt ze lachend, 'zelfs in je slaap probeer je iets voor me achter te houden.'

Misschien is het de hoogste tijd dat een braaf en betrouwbaar meisje, dat wel Sranan Tongo kent, de nacht bij me doorbrengt om nauwkeurig vast te leggen of en hoe, in welke taal en in welke bewoordingen, ik met de engel des doods vecht.

Killicap

Paddeltje tegen Dahome. Stanley Wix, de gangmaker uit onze klas, veel sterker en een half jaar ouder dan ik, deelde ons in. Blank en lichtgekleurd ging naar Paddeltje, wie donker of helemaal zwart was naar Dahome. Omdat er in Suriname meer kleurschakeringen zijn dan kleuren van de regenboog, was die indeling maar zo-zo, om niet te zeggen uiterst willekeurig. De kleur van de leerlingen van de Hendrikschool was overwegend bruin, lichtbruin, matbruin, donkerbruin, noem maar op. Een nuance meer of minder bepaalde Stanley's keuze. Beroep op zijn beslissing was er niet. Hij had het spel bedacht en had het voor het zeggen. De meeste jongens lieten zich die tweedeling zonder meer welgevallen. Meedoen, daar ging het om, de rest kon ze niets schelen. Alleen Hekkie en ik sputterden tegen.

‘Waarom bij Paddeltje,’ voerde ik aan, ‘ik ben hier geboren.’

‘Wat heeft dat er nou mee te maken,’ zei Stanley, ‘we zijn allemaal hier geboren op Sikke na.’

‘Ik bedoel,’ begon ik, maar omdat ik niet zo gauw kon uitleggen wat ik bedoelde, bleef het daarbij. Wat ik eigenlijk had willen zeggen kwam erop neer dat Stanley mij niet zo maar van bovenaf, omdat ik een ‘witman’ was, bij Paddeltje had mogen indelen, ik vond dat ik zelf mocht bepalen voor wie ik ging spelen. Het was het recht op vrijheid van keuze, dat ik had willen bepleiten. Het argument van de geboorte mocht daar ogenschijnlijk weinig mee te maken hebben, het hield toch een soort van gelijkstelling van ons allen in. En als we dan toch door geboorte allemaal gelijk waren, waarom zouden we dan niet zelf mogen bepalen met wie we wilden spelen? Aan de keuze zelf was ik nog niet toegekomen. Als ik die had moeten maken had ik waarschijnlijk toch voor

Paddeltje gekozen, omdat Nol en Mattes daar ook in zaten. Mijn bezwaren waren nog niet tot keiharde principes gestold. Ze bevonden zich nog in het groeistadium.

Bij Hekkie was het precies andersom. Hij had een Indiaanse grootmoeder en wilde alleen al op die grond niet bij Dahome worden ingedeeld. 'Wij waren hier eerder dan zij,' zei hij. Wie die 'zij' waren, zei hij er niet bij. Het kon op de blanken en op de negers slaan en feitelijk op iedereen die hier ooit voet aan wal had gezet. Uit zijn voorkeur voor Paddeltje viel natuurlijk op te maken wie hij met 'zij' bedoelde. Het feit dat hij zelf voor een niet gering gedeelte ook van die 'zij' afstamde, was voor hem geen enkel beletsel om zich tegen hen af te zetten. Dat de Indianen in armoedige hutten in afgelegen dorpen woonden, eenvoudig niet meetelden en veel te veel kasiri dronken, maakte voor hem niets uit. Ze waren in het wapen van Suriname opgenomen, niemand anders. Ze waren van adel.

Stanley hield voet bij stuk. 'Jullie zijn kinderachtig,' zei hij. 'Als ik een indeling maak in grote en kleine jongens, staat het van tevoren al vast wie gaat winnen. Bij touwtrekken is dat net zo. Nu blijft het juist spannend. Gelijkspel zit erin. De volgende keer, als ik jullie sterkte ken, deel ik jullie anders in. In ieder geval moet de scheidsrechter' - hij was de scheidsrechter - 'kunnen zien wie bij wie hoort. Zolang we geen twee soorten shirts hebben kan het beter zo blijven.'

Paddeltje tegen Dahome. Niemand in Suriname heet Paddeltje. Stanley was op die naam gekomen door de titel van een boek uit de bibliotheek: *Paddeltje, de scheepsjongen van Michiel de Ruyter* door Johan H. Been. Namen als Peter, Maurits en Johan, daar was niets bijzonders aan, daar stelde je je niets bij voor, maar Paddeltje was gegarandeerd echt, zo'n

naam kon alleen een echte Hollandse jongen dragen, je zou je dood lachen als een Surinaamse jongen zo heette. Dahome was nieuw voor mij. Waar Stanley die naam heeft opgedoken mag Joost weten. Ik voelde instinctief aan dat het iets met Afrika en de slavernij te maken had. Daardoor kreeg het iets lugubers, geduchts. Paddeltje klonk vrolijk, luchthartig, Dahome was dreigend, beladen met een verleden. Als je alleen op de zwaarte van de namen afging, zou je zweren dat Paddeltje geen partij was voor Dahome.

Ali, Siewpersad en Hardjo, de twee Hindostanen en de Javaan, werden bij Dahome ingedeeld. De twee Chinezen, Tjon Sie Fat en Jong A Kiem, zaten in mijn groep. Onze captain was een slungelige boerenjongen, Koos Gummels, die aan de rand van de stad op Kwatta woonde. De boeroe's waren afstammelingen van Groningse emigranten uit de vorige eeuw. Ze trouwden onderling, reden met hun melkkarren door de stad, hielden van jagen en hadden allemaal sproeten.

Hekkie was de captain van Dahome. Er werden twee negentallen gevormd. Ieder negental had net als bij voetbal een doel. De partij die de captain van de tegenpartij naar het eigen doel wist te sleuren had een doelpunt gemaakt. Verdere regels hadden we niet afgesproken. Je mocht elkaar duwen, haken, vastgrijpen, alles was toegestaan, in ieder geval niet verboden. De meisjes uit 4A en B waren gevraagd te komen kijken. De bedoeling was dat ze klasgewijze voor een van de partijen zouden kraken, A voor de ene partij, B voor de andere. Ze moesten zelf maar uitmaken voor wie ze waren. Hoofdzaak was dat het kraken gelijk op zou gaan.

Prompt om half vijf begon de wedstrijd. Twee speelhelften van twintig minuten, waartussen een kwartier rust. Voor

de rust stond Paddeltje met twee nul voor. Koos was een gewiekste speler, die zich niet gemakkelijk liet pakken. Hij gebruikte Tjon Sie Fat en Jong A Kiem als schild. Als de spelers van Dahome op hem afstormden, stootte hij de twee Chinezen naar voren en rolde zelf opzij. Hekkie daarentegen was veel slomer in zijn bewegingen. Hij moest altijd even nadenken of hij naar rechts of naar links zou uitwijken of zich op de grond zou laten vallen of wat dan ook. Hij had zijn medespelers in een halve kring opgesteld, die naar gelang het spel zich ontwikkelde, inkromp of zich uitzette. Het was bijna onmogelijk om hem van voren te pakken te krijgen. Lukte het je daarentegen om op de een of andere slinkse wijze achter hem om te komen en hem dan bliksemsnel van achteren aan te vallen, dan had hij niet voldoende dekking tot zijn beschikking en dan was het niet moeilijk om hem vast te grijpen. Hij zag er na twee doelpunten vreselijk uit, zijn lichaam en gezicht zaten vol schrammen en blauwe plekken, het viel ook niet mee om tientallen meters al tegenstribbelend over de grond te worden gesleept.

In de rust vroeg ik aan Willy, een van de meisjes uit 4A, voor wie ze gekraakt had. ‘Voor Paddeltje,’ zei ze met een zelfverzekerd air, alsof ze van tevoren had geweten wie ging winnen. Stanley, die het spel had bedacht, was zeer tevreden met de gang van zaken. ‘We moeten nog een naam en een paar spelregels bedenken en dan gaan we straks in de Cultuurtuin competitie spelen.’ Hij zag zich al tot sportman van het jaar uitgeroepen, de hoogste eer die hij zich kon indenken. Willy stelde voor om het spel Killicap te noemen, een samentrekking van ‘Kill the Captain.’ ‘Daar gaat het toch om,’ riep ze. ‘Kijk maar naar die zielige Hekkie.’

Hoe komt het toch dat het na de rust is misgegaan? Mis-

schien is Hekkie vanwege de 2-0 achterstand vals geworden. Misschien had Willy hem door haar uitlatingen op zijn ziel getrap. Misschien kon hij niet tegen zijn verlies. Na de rust begonnen we weer met frisse moed. De aanvallen van Dahome liepen telkens op niets uit. Het spel werd weliswaar wat forser, maar het zag er naar uit dat er geen verandering meer in de stand zou komen. De twee captains lieten het vechten en worstelen aan hun manschappen over. Ze stelden zich zo veilig mogelijk op, gaven aanwijzingen en bleven zelf buiten schot. Toch lukte het Hekkie op een gegeven ogenblik, het was ongeveer vijf minuten voor het einde, om een arm van Koos te grijpen. Een hevige ruk, Koos viel en Hekkie sprong op hem. Achteraf heeft hij beweerd dat Koos hem voor 'blakaman' (zwarte man, neger) heeft uitgescholden. Niemand heeft het gehoord, Koos zegt dat het niet waar is. Voor wij van Paddeltje Koos te hulp konden komen om Hekkie van hem weg te trekken, dook het hoofd van Hekkie naar beneden en als een dolle hond beet hij Koos in zijn piemel. Koos gilte het uit, bloed stroomde uit zijn gulp en bedekte de voorkant van zijn broek. Stanley blies op zijn fluit, het spel werd gestaakt, de meisjes fladderden om de ongelukkige Koos heen. 'Hij bloedt dood,' riep Willy, 'wie heeft een verbanddoos?'

De Tamarindelaan, waar we gespeeld hadden, ligt vlak tegen het gouvernementspaleis aan, komt er als het ware op uit.

'Laten we hem naar het paleis brengen,' riep Willy, 'ze moeten daar een verbanddoos hebben.' Ofschoon het paleis van de gouverneur vlakbij was, hadden we niet de lef om daar hulp te vragen. 'Waar wachten jullie op,' begon Willy hysterisch te gillen, 'zien jullie dan niet dat hij dood-

bloedt?’ Stanley pakte de benen van Koos vast en beduidde Hekkie om Koos bij zijn hoofd vast te houden. Zo droegen ze de bloedende Koos naar het paleis. Maar heel ver kwamen ze niet. Ze mochten niet passeren. Voor een schildwacht is een bloedplas geen geldig excuus. Willy begon weer hysterisch te gillen. De schildwacht besloot om de wachtcommandant erbij te halen. In het wachtlokaal beschikten ze niet over een verbandtrommel. De wachtcommandant besloot op zijn beurt om de adjudant van de gouverneur in te lichten. Die zat in het gezelschap van de freule, de ongetrouwde dochter van de gouverneur, op het balkon van het paleis thee te drinken. Van het gebeuren in de Tamarindelaan hadden ze niets gemerkt.

‘Hoe heet die jongen?’ vroeg de adjudant, vooral bezorgd dat zijn nette, witte uniform geen vieze bloedvlekken opliep.

‘Koos, meneer.’

‘Koos, hoe?’

‘Koos Gummels, meneer.’

‘Van de melkboer?’

‘Ja, meneer.’

We hebben Koos op de stoep van het paleis achtergelaten. Alleen Willy, die stond te snikken, is bij hem gebleven. Van haar hebben we gehoord dat de freule een EHBO-diploma had en dat ze, omdat er op zondag niet direct een dokter bij de hand was, zelf de wond heeft gedesinfecteerd. De mond van zo'n jongen heeft meer bacteriën dan die van een hond, heeft ze, volgens Willy, gezegd. Door deze uitspraak, die door meneer Gravenberg bij de plant- en dierkundeles in algemene zin werd bevestigd, zakte de lage positie van Hekkie nog lager dan ze al was. De reputatie van Koos, de boeroe, daarentegen was, na het ingrijpen van de freule, bij

mijn klasgenoten, jongens en meisjes, tot ongekende hoogte opgeklimmen.

Een paar dagen later was Koos alweer terug. Hekkie was er niet, die was door de directeur voor een week van school gestuurd met duizend strafregels: Jongens die bijten, kunnen wij niet lijden.

‘Hoe gaat het,’ vroegen we, ‘doet het nog altijd pijn?’

‘Het valt mee,’ zei Koos, ‘alleen als ik moet piesen.’ Hij liet ons achter het huisje van de conciërge zijn piemel zien. Als je met je neus erop zat kon je je verbeelden dat de paar rode schrammen de afdruk van Hekkie's tanden voorstelden. ‘De freule heeft gezegd dat het litteken misschien nooit meer weggaat. Wat een vuile streek van zo'n blakaman.’

Vuile opschepper, schoot me door mijn hoofd, en nog liegen ook dat hij het niet heeft gezegd. Mijn medeleven met Koos bekoelde op slag. Hij had Hekkie, terwijl we notabene vóór stonden en de overwinning al in onze zak hadden, op zijn ziel getrapt. Mijn afschuw voor Hekkie's gedrag werd getemperd door dit nieuwe inzicht. Hij was niet langer de dolle hond, waarvoor we hem hadden uitgemaakt, iets in hem was op dat bepaalde moment losgeschoten en toen was het gebeurd.

Maar mag je dan iemand in zijn piemel bijten? En als je dan toch bijten wil, waarom daar? Het zijn dit soort problemen, die mij later in andere bewoordingen door mijn professor strafrecht werden voorgelegd, toen hij de vraagstukken van noodweer en noodweerecces aan de orde stelde.

Maar de spelers van Paddeltje, die ik de vragen voorlegde, hadden er niet de minste moeite mee. Geen sprake van. Hekkie had het moeten uitvechten. Op de vuist. Zo hoorde dat, op het Kerkplein als we van school kwamen.

De spelers van Dahome keken er anders tegenaan. Ze vonden mijn vraagstelling ronduit beledigend. Dahome stond voor blakaman, het was een erenaam, zoals van de Geuzen in de Tachtigjarige oorlog. Hekkie had een verkeerde tactiek gevolgd, hij had niet op de verdediging de nadruk moeten leggen, maar op de aanval. Met pas op de plaats bereikte je niets. Dahome had de spelers van Paddeltje de schrik op het lijf moeten jagen met een oorlogskreet, 'Blakaman e kon,' de blakamannen zijn op het oorlogspad, zijn in aantocht. Nu waren ze de dupe geworden van het angstvallige gedoe, het gebrek aan durf van Hekkie. Het was de omgekeerde wereld om te doen alsof Hekkie hun eer had willen verdedigen. Hoe haalde ik het in mijn hoofd? Ik moest wel een bijzonder lage dunk van hun eergevoel hebben om te kunnen denken dat die op zo'n manier kon worden hoog gehouden.

Mijn goedbedoelde poging om begrip op te brengen voor Hekkie's uitschieter had schipbreuk geleden, gestrand op een klip die ik niet had voorzien. Het viel niet mee om je in andermans gedachtengang te verplaatsen. Ik had het over Hekkie's gevoeligheid, zijn achillespees, Dahome schermde met het eergevoel van de groep. De groep begon een samenhang te vertonen, die ze nog niet eerder had bezeten, ze wilde in geen enkel opzicht, onder geen enkele voorwaarde, met Hekkie's verwerpelijke daad worden vereenzelvigd. Deze stoere, ondubbelzinnige houding viel in goede aarde bij de meisjes. Dat ontging de groep niet. Het was de bevestiging van haar gelijk. Willy mompelde voor iedereen hoorbaar: 'Levenslang is nog te goed voor hem.'

De verontwaardiging van de spelers van Dahome begon zich, bij afwezigheid van Hekkie, tegen mij te keren, ik wilde

iets goedpraten wat niet goed te praten viel. Ik had zwarter willen zijn, zwarter willen denken tenminste, dan zij. Dat mocht niet. Als zij Hekkie wilden lynchen, kielhalen, met modder bespatten, was het hun zaak, niet de mijne. Het begon tot me door te dringen dat ik hen, bij het zoeken naar de drijfveer van Hekkie's gedrag, op hun ziel had getrapt. Ze eisten voor zichzelf het alleenrecht op van het hoe en wat, een buitenstaander moest niet aan hun hoofd komen zeuren over dingen waar hij geen weet van had, en wie een buitenstaander was maakten zij uit. De ruimte van mijn jongenswereld, die ik tot nog toe voor onbegrensd had gehouden, kromp ineen, het was net of er voor mij een touw werd gespannen, tot hier en niet verder.

Stanley redde de situatie. Hij kwam met een verhaal aanzetten van een kasiri-feest op Galibi. Een parabel. Een Indiaan, die jaloers was op een ander, had toen op het hoogtepunt van het feest de neus van zijn medeminnaar afgebeten. Zo zat het in elkaar, dat was het. Wat wisten wij van de zielerørselen van de Indianen?

De rust keerde terug. De door Stanley aangebrachte scheidslijn tussen Dahome en Paddeltje verschrompelde, zakte in elkaar, de namen zelf schenen hun betekenis te hebben verloren. Toch was de animo voor het spel voorgoed verdwenen. Hekkie's Indiaanse grootmoeder had Killicap de grond ingeboord.

‘Wat hebben ze bij je thuis gezegd?’ vroeg ik aan Koos toen de storm geluwd was.

‘Mijn vader heeft gezegd dat, als het zo doorgaat, we naar Canada zullen moeten emigreren.’

Willy's ruimtevaart

Nol, Mattes en ik waren de initiatiefnemers van de toneelclub Robin Hood. Hoewel Nol en Mattes mij zeer geschikt vonden voor het vervullen van een vrouwenrol, besloten we toch om een paar meisjes uit de klas te vragen om mee te doen. De keuze viel op Toeti en Willy. Toeti, die al borsten had, was de mooiste. Willy, lang, mager en benig, de geheimzinnigste. Op de vergadering, die we in de kelder - het was een betegeld souterrain - van Nols huis hielden, kwam het repertoire aan de orde. Willy had tussen de boeken van haar vader een eenakter voor twee heren en een dame gevonden en omdat we niet over een ander stuk beschikten besloten we die te gaan spelen. De duur van het stuk stond in het boekje aangegeven: twintig minuten. Dat stelde ons wel voor problemen, want zelfs als we het stuk een beetje uitrekten door er een of twee liedjes in te lassen, konden we onmogelijk de door ons gewenste tijdsduur van minstens een uur halen. Wilden we het publiek, zoals in onze bedoeling lag, een dubbeltje entree laten betalen, dan moest het ook waar voor zijn geld krijgen. Daarom besloten we dat de voorstelling aangevuld moest worden met andere attracties. Het ene voorstel na het andere werd verworpen. Ten slotte werden we het erover eens dat er een conferencier en een goochelaar moesten komen. Stanley Wix was de aangewezen man om als conferencier op te treden. Ik nam op me om het goochelnummer te verzorgen. Nol, Mattes en Toeti gingen het toneelstuk instuderen, terwijl Willy mij zou helpen.

Goochelaars, tovenaars (magicians) en hypnotiseurs deden in die dagen Suriname vrij geregeld aan en hielden er voorstellingen voor uitverkochte zalen. Dagenlang werd er dan over niets anders gepraat dan over mannen die niet van hun stoel konden opstaan of over het doorzagen van een

kist, waarin de assistente van de goochelaar een minuut tevoren was gekropen. Het nummer dat ik wilde vertonen kwam niet uit mijn eigen koker. Ik had het op de kermis, die elk jaar op koninginnejaardag op het Gouvernementsplein werd gehouden, in een tent gezien, waar het was aangekondigd als het sprekende hoofd. Het hoofd lag op een bord op een tafel. Een tovenaars in een lange, zwarte mantel, streek het over de haren, bracht het tot leven, gaf het wat te drinken, stopte het een sigaret in de mond en stelde het een aantal vragen. Het hoofd smakte met de lippen, rookte en inhaleerde, blies kringetjes uit en gaf antwoord op de vragen.

Of de vragen bij iedere voorstelling wisselden of altijd dezelfde waren weet ik niet, want ik had maar één voorstelling bijgewoond. Die had grote indruk op me gemaakt en me sedertdien niet meer losgelaten. Het hoofd was geen holle schedel, zoals dokter Schuitemaker er een in zijn werkkamer boven op een kast had staan, het leek er meer op dat het zo pas van een lichaam was verwijderd. Een schedel laat je koud, omdat je niet kunt zien wie de persoon is die erbij past, aan het hoofd in de tent daarentegen kon je duidelijk zien dat het het hoofd van een Javaanse jongen met lang haar was. Bloed kleefde er niet aan, het kersverse ervan werd weer opgeheven door de krijtwitte lippen en de gesloten ogen die heel langzaam opengingen. De trage antwoorden gaven aan dat het ontwaakte uit de slaap van een verre, voor ons gesloten wereld.

Het hoofd vertelde dat hij - ik had het dus goed gezien, het was een hij - honderdvijftien jaar oud was, dat hij de plantage waar hij vroeger hard had moeten werken nog geregeld bezocht, dat hij erg verdrietig was omdat de nieuwe

eigenaar zijn graf overhoop had gehaald en dat hij nu op zoek was naar een vrouw. Zijn vrouw of een vrouw, dat was niet duidelijk. De tovenaar vond het welletjes en liet, door met de hand langs de ogen van het hoofd te strijken, het weer in de vroegere slaaptoestand terugkeren. Ik verbaasde me meteen al over het gemak waarmee het hoofd zich gedroeg, alsof het nooit was weggeweest. Drinken en een vrouw, nog tot daar aan toe, maar roken? Gezien de leeftijd stamde het hoofd uit de tijd van de slavernij, uit de tijd dat er nog geen Javanen uit Java naar Suriname waren gebracht om op de plantages te werken. Er klopte iets niet. Het hoofd zei maar wat. We werden beduvelde. Het was een truc.

Met veel speurzin ben ik er achtergekomen hoe de truc in elkaar zat. In het blad van de tafel was een rond gat uitgesneden, terwijl op de vloer een effen kleed was gelegd. Tussen de poten van de tafel, die het dichtst naar het publiek toe waren gekeerd, kwam een spiegel te staan, waardoor het voor de toeschouwers net was alsof het kleed onder de tafel doorliep. Als iemand dan onder de tafel kroop en zijn hoofd door de ronde opening stak, zou je zweren dat zijn hoofd op tafel lag. Het bord was niet anders dan een ronde kartonnen kraag om de hals van het hoofd.

Willy was verrukt over mijn scherpzinnigheid. Ze wilde wat graag onder de tafel kruipen en de rol van het hoofd op zich nemen. Dat ze zich in die rol onderwierp aan de tovenaar, die haar weer tot leven moest wekken en haar de vragen stellen, had ze nog niet door. Ik des te meer. Want zo, en alleen zo, kreeg ik de gelegenheid om met haar te doen waar ik zin in had, mijn hand op haar voorhoofd te leggen, haar zelfs over het hoofd te strelen. Willy, die anders een echt kruidje-roer-me-niet was, ging zo in haar rol op, dat

ze me zonder tegensputteren liet begaan. Niemand mocht er natuurlijk achterkomen hoe de truc in elkaar zat. De repetities, die we onder de grootste geheimhouding hielden en waar zelfs de anderen niet bij mochten zijn, schiepen tussen ons een ongewone, intieme sfeer. Willy's hoofd was niet zo maar een hoofd, waar je met je handen aan kon komen, maar een hoofd, zoals er geen tweede was en dat alleen door mij benaderd en aangeraakt kon worden. 'Ik zal doen alsof ik in trance ben,' had Willy voorgesteld en dat leek me een goede aanpak. Juist dat vage, trance-achtige moest de toeschouwers het gevoel geven van iets onbestemds, iets onwerkelijks en ons vraag- en antwoordspel moest daarop worden afgestemd.

Het zoeken naar een oude, afgedankte tafel, het (laten) maken van een cirkelvormig gat in het tafelblad, het knippen van de kartonnen kraag en het strelen van het hoofd namen zoveel tijd in beslag dat we niet toekwamen aan het opstellen van de vragen en antwoorden. Terwijl Nol, Mattes en Toeti een gedrukte tekst instudeerden daar goed mee opschoten en er zelfs een souffleur bij hadden gehaald, moesten wij nog beginnen met het uitstippelen van onze dialoog. De trance-gedachte van Willy kon alleen waar worden gemaakt als de vragen en antwoorden niet van tevoren op papier waren vastgelegd, maar als het ware uit het niets naar boven kwamen. Dat kon het beste worden bereikt als Willy zonder na te denken antwoorden gaf die spontaan bij haar opkwamen en ik van mijn kant daarop aansloot. Opzeggen van een uit het hoofd geleerd lesje was dus bij voorbaat uitgesloten. De toeschouwers moesten door de wisselwerking tussen de tovenaars en het hoofd de overtuiging krijgen dat de uitspraken van het hoofd niet van tevoren

waren bedacht, de spanning die we wilden oproepen lag juist in het onvoorspelbare. We moesten het hebben van de ingeving, de vonk die op het publiek zou overslaan, en hoe meer ik Willy's hoofd streefde, hoe zekerder ik ervan was dat het zou lukken. In het vaste vertrouwen dat het wel goed zat, bereidden we ons voor op de voorstelling.

Op de vastgestelde dag, om vijf uur 's middags, was de kelder vol met toeschouwers. Niet alleen familieleden van de spelers, maar ook bekenden uit de naaste omgeving, uit de wereld van de school en de kerk waren aanwezig. Stanley opende als conferencier de voorstelling met het vertellen van moppen. Daarna werd het toneelstuk opgevoerd. Twee heren vertellen elkaar van hun gevoelens voor een dame, maar weten niet dat het voorwerp van hun liefde een en dezelfde persoon is. Zonder enige achterdocht geven ze elkaar de raad hoe het aan te leggen om het hart van de geliefde te vermurwen. De vrouw kan geen keuze maken. Telkens als een van de heren, die de aanwijzingen van de ander trouw gevolgd heeft, denkt dat hij het pleit heeft gewonnen en haar in zijn armen wil nemen, blijkt dat hij achter het net heeft gevestigd. Na veel gestuntel komen ze erachter dat de vrouw, waar ze zo hun best voor hebben gedaan, geen echte vrouw van vlees en bloed is, maar een door een tovenaars tot leven gewekte pop. Op dat ogenblik keert de vrouw weer tot haar vroegere staat terug. Toeti deed dat prachtig door haar armen slap langs haar lijf te laten bengelen en haar hoofd naar voren te laten vallen. Ze oogstte daarmee een spontaan applaus.

Na de pauze was het weer de beurt aan Stanley, die ons nummer aankondigde. 'Dames en heren, wat u zoëven hebt

gezien van de pop was alleen maar toneelspel. Doen alsof. Ik kan u op mijn woord de verzekering geven dat de pop geen pop is, maar een echte vrouw: Toeti Goedschalk. Kijkt en overtuigt u. (Toeti komt op.) Give her a big hand! (Applaus.) Wat u nu gaat zien is iets totaal anders. Wie niet tegen een stootje kan wordt verzocht de zaal te verlaten. (Niemand staat op.) We zijn erin geslaagd om een hoofd te bemachtigen dat ons iets zal verklappen van hoe het daar (Stanley wees met de wijsvinger van zijn opgeheven rechterhand omhoog) toegaat. Iedere gelijkenis van het hoofd met een u bekende dame is een toevallige. Het hoofd dat u in deze spiritistische seance te zien zult krijgen is het hoofd van een vrouw, die eens, net als u, hier heeft geleefd. Misschien was ze een tijdgenote van Napoleon of van Cleopatra, wie zal het zeggen? Zij is de enige, die het ons kan vertellen. U begrijpt in ieder geval dat het niet het hoofd van Willy Meurs kan zijn, want wat weet die van die dingen daar af? (Stanley maakte bij “daar” weer de zoëven omschreven beweging.) U wordt verzocht niet te praten, niet te hoesten of uw neus te snuiten. Ik verzoek zelfs de dames hun waaiers niet te gebruiken. U kunt zelf wel begrijpen wat een overgang het voor het hoofd moet zijn, van daar naar hier.’

Het viel me op dat Stanley het voortdurend had over het hoofd, maar geen aandacht vroeg voor de tovenaars, die het hoofd tot leven en spreken ging opwekken. En toch was die de hoofdfiguur, want hij was per slot van rekening de bespeler van het hoofd. Het hoofd was zijn instrument, hij sloeg de toetsen aan. Hij moest proberen eruit te halen wat diep erin verscholen lag, zonder zijn inbreng zou het hoofd evenzogoed een hol vat kunnen zijn.

Ik hoor nog de verraste kreten van het publiek toen het

doek openschoof. Wat het zag was ook niet voor de poes. Willy's hoofd met gesloten ogen, de lippen krijtwit, het haar strak langs de oren naar achteren gestreken, lag bewegingloos op een bord. Twee langwerpige bloedkoralen oorbellen lieten het smalle gezicht nog beter uitkomen. De tovenaar, ik dus, was in een van rode lappen in elkaar genaaide toga, zoals de Romeinen droegen, gekleed. Een elegante snor en twee lange uitlopende bakkebaarden waren met houtskool bijgetekend. Het publiek klapte in de handen, ze waren ingenomen met onze presentatie, ze dachten waarschijnlijk dat het een tableau vivant was. Ik kon het allemaal in me opnemen. Willy moest haar ogen gesloten houden, al kon ze uit het volume van het applaus wel opmaken hoe de ontvangst was. Omdat ze nog niet aan roken toe was en ze bang was dat ze zou gaan hoesten, hadden we besloten het in de mond steken van een sigaret achterwege te laten. Dat was heel verstandig, want het moest voorkomen worden dat de as of de peuk op de grond voor de spiegel zou vallen en daarin weerkaatst zou worden. Ook het drinken vonden we nergens voor nodig, dat leidde maar af.

Ik begon met het uitspreken van een toverspreuk, waarin termen als hokus pokus pilatus pas en Allah il Allah door elkaar werden gehaspeld. Vervolgens boog ik me van achter de tafel over het hoofd en beroerde, terwijl ik beide armen zijdelings strekte, met mijn mond Willy's gesloten ogen. Dit was een nieuwe kunstgreep, die we niet eerder hadden ingestudeerd, omdat ik heus wel begreep dat Willy daar niet van gediend was. Nu haar hoofd bewegingloos op het bord lag en zij zich, omdat zij nog niet tot leven was gewekt, alles moest laten welgevallen zag ik mijn kans schoon. Het publiek wist niet beter dan dat het zo hoorde. Nu volgde,

onder het prevelen van de Ali Baba-formule ‘Sesam open U’, het strelen van het haar en de wangen. Wat er in Willy omging weet ik niet, maar ik vond dat ze langer dan nodig was treuzelde, voordat ze haar ogen opsloeg. Toen het eindelijk zover was kon het vraag- en antwoordspel beginnen.

‘Hoe heet je?’

‘Wilhelmina, maar ze noemen me Willy.’

‘Weet je waar je bent?’

‘Nee.’

‘Herken je hier iemand?’

‘Nee.’

‘Hoe oud ben je?’

‘Honderd-een-en-vijftig jaar.’

‘Waar kom je vandaan?’

‘Van boven.’

‘Woon je daar?’

‘Ja.’

‘Bij wie?’

‘Bij oom en tante.’

‘Hebben je oom en tante geen naam?’

‘Ik mag hun naam niet ijdel gebruiken.’

‘Hebben ze kinderen?’

‘Ja.’

‘Hoeveel?’

‘Zes meisjes en een jongetje.’

‘Hoe oud is het jongetje?’

‘Net acht maanden.’

‘Hoe heet hij?’

‘Kindeke Jezus, maar we noemen hem...’

Er ontstond gerommel bij het publiek. Frater Vincentius, die bij de krant werkte, sprong van zijn stoel en riep dat we

hiermee niet door moesten gaan. Het loopt uit op blasfemie, zei hij. De kinderen beseffen niet waar ze mee bezig zijn. Hij had er een aardig stukje over in de krant willen schrijven, maar dit... Een verwarde discussie laaide op. Vooren tegenstanders spraken zich uit voor en tegen voortzetting van de ondervraging. Willy begreep dat er iets mis was gegaan en sloot haar ogen. Ze deed het voorkomen alsof ze zich weer in haar eigen ontoegankelijke wereld terugtrok en met het onbegrip van de grote mensen niets van doen had.

Ik stond in mijn eentje op het toneel als de grote zondebok, de enige verantwoordelijke, ik was het die de godslasterlijke uitspraken aan het hoofd had ontlokt. Ik hoorde meneer Chateau zeggen dat het juist goed was als kinderen ongedwongen lieten doorschemeren wat voor gedachten over het godsbegrip bij hen leefden. Hij zei dat hij getroffen was door het beeld van de tweeënheid, oom en tante. Iets om over na te denken vond hij, maar de aanhangers van de frater snoerden hem de mond. De zes zusjes, zusters, waren voor de meesten de steen des aanstoets. Stel je dat eens voor, zei mevrouw Alberga, die zelf vier jongens had, afkeurend, stel je dat nou eens voor. Welke poel van verderf ze zich daarbij voorstelde weet ik tot op de dag van vandaag niet. De Louiseschool in de Gravenstraat is een meisjesschool, waar de meisjes allemaal witte blouses en donkerblauwe rokken dragen, maar wat moet je je verder daarbij voorstellen? Nols moeder wist de verontruste gemoederen te bedaren door snel boliviade en stroop te laten aanrukken. Mattes trok het gordijn dicht. De voorstelling was afgelopen. Willy kroop van onder de tafel te voorschijn. 'Waarom heb je het kindeke Jezus erbij gehaald?' verweet ik haar, 'dat hadden we toch niet afgesproken.'

‘We hadden niets afgesproken,’ zei Willy. Dat was waar, we hadden niets afgesproken. Wat ik in de tent op het plein had gezien was alleen maar een technisch uitgangspunt geweest, ik had aan de truc met de spiegel iets extra's willen toevoegen. Willy had dat trance genoemd en zo had ik het ook opgevat. Trance stond voor ons gelijk met je onbelemmerd laten gaan.

Toen ik met mijn lippen Willy's gesloten ogen beroerde en het zachte gekriebel van de wenkbrauwen voelde, was het of er in mijn hoofd iets begon te draaien. Het drong ineens tot me door dat mijn heimelijk pimpompikpak-plezier van tot nog toe het niet haalde bij mijn gevoelens van dat moment. Het hoofd werd niet langer door mij benaderd en gehypnotiseerd, ik werd de gehypnotiseerde. Ik was aan het hoofd overgeleverd. In die voor mij nieuwe toestand stelde ik de vragen over het daarginds, ik wilde van Willy dingen te weten komen waarvan ik nog geen weet had.

‘Je blijft voortaan van me af,’ zei Willy, terwijl ze de krijtstrepen van haar gezicht veegde. ‘Je denkt zeker dat ik blind ben. Je droomt van Toeti's borsten en je komt aan mij.’ Het leek wel of de hele wereld tegen mij samenspande. Hoe kon ik op zo'n moment aan Willy uitleggen dat ze echt blind was, hardstikke blind. Ze zag niet, wat iedereen in de kelder moet hebben gezien, dat ik haar en haar alleen wilde aanraken, op haar oogleden kussen, haar wangen strelen. Dat ik aan dromen gewoonweg niet toekwam, ik zat al boordevol, er kon heus niets meer bij. Er viel met haar niet te praten over wat er bij de voorstelling was misgegaan. Ze wist niet meer precies wat ze had gezegd, zei ze, maar als ze gezegd had wat ik zei dat ze had gezegd, dan was het niet haar fout, maar de mijne. Ik was erover begonnen, zij niet. Zij

had zich aan onze afspraak gehouden - 'zeg maar wat er in je opkomt' -, daarmee uit. Zo probeerde ze me buiten spel te zetten.

Het kwam allemaal, bedacht ik later, omdat haar ouders buiten op de plantage leefden en zij bij haar oom en tante in de stad inwoonde. Die hadden vier meisjes en een jongen, een nakomertje, Rikkie. Toen ik haar oogleden kuste moet ze, al zou ze dat nooit van haar leven willen toegeven, ook dat vreemde, duizelige gevoel hebben gehad. Ze heeft toen de hemel bevolkt met de schepsels die ze kende en het lag voor de hand dat haar oom en tante daar het meest voor in aanmerking kwamen. Het was een huis vol meisjes en Rikkie, als enig jongetje, sprong eruit. Zodoende. Het aantal van zeven, in plaats van vijf, eiste natuurlijk ook een verklaring. Maar ook daar vond ik een oplossing voor. In alle tories, verhalen uit vroeger tijden, hadden de mensen zeven kinderen. Er tin tin, wan konoe ben de, a ben habi sebi pikien, er was eens een koning, die had zeven kinderen. Er was nooit iemand in die andere wereld van de verhalen met vier of vijf kinderen, het waren er altijd zeven.

Maar waarom had Jezus dan Rikkie's plaats ingenomen? Want daar zat de moeilijkheid. Ik moet toch aannemen dat Willy in het huis van haar tante Rikkie vaak schone luiers omdeed. Dat was doodgewoon. Hoe kon je dan die twee verwarren? Of schuiven als je in trance bent de beelden over elkaar heen, zodat je niet meer duidelijk kunt uitmaken wat je ziet? Willy, die Rooms is, had natuurlijk een zwak plekje voor kindeke Jezus en een kribbe verschilt niet zoveel van een wieg. Als frater Vincentius niet tussenbeide was gekomen, Willy niet in haar trance had gestoord, was er misschien een tip van de sluier opgelicht. Hij had haar

teruggefloten, voor ze nog de kans had om alles wat ze zag goed in zich op te nemen en door te geven. Wat voor taal spreken ze daar, had ik haar willen vragen, Hebreeuws of een soort Esperanto? Is de profeet Eliah, die in een vurige wagen naar de hemel was afgereisd, daar goed aangekomen? Heeft je oom een baard? Worden daar ook kinderen geboren? Allemaal zaken, die ik dolgraag had willen weten en waar niemand mij een afdoend antwoord op kon geven. In mijn ogen was frater Vincentius een goddeloze spelbreker. Hij had Willy de weg versperd. Nu moest ik wachten tot Willy onder mijn betovering weer eens een ruimtereis ging maken en daar zag het voorlopig niet naar uit.

Het doosje van Toeti

Ik zit op school, op de Hendrikschool, in de vierde klas. De Hendrikschool is een Mulo die gelijkstaat met een driejarige HBS. We hebben geen HBS in Suriname, de Mulo is het hoogste. De directeur van de school is een Hollander, meneer Van der Meulen. Zijn bijnaam is Boetoe.

De fraters hebben hun eigen Mulo, de Paulusschool, waar de roomse jongens naar toe gaan. De Hernhutters hebben ook een eigen Mulo, de Selecta. Daar wordt meer op vroomheid dan op kabissa, hersens, gelet. Ik heb geen vriendjes op de Selecta, wel op de Paulus.

In mijn klas, 4B, zit Toeti. Toeti is de dochter van een landmeter. Ze wonen in de Combé. Ik ben wel eens bij ze aan huis geweest. Het gaat daar heel anders toe dan bij ons. Toeti's moeder is dik en rond en als ze lacht schudt haar buik non-stop. Ik heb op een middag, toen het tijd was voor de siësta, Toeti's vader tegen Toeti's moeder horen zeggen dat hij de Mabo-berg wilde beklimmen. Bestijgen, zei hij op z'n Duits. De buik van Toeti's moeder schudde onbedaarlijk. Ik begreep best dat ze niet letterlijk opvatte wat haar man had gezegd. We hadden op school bij Nederlands net het onderwerp allegorie, gelijkenis en beeldspraak behandeld en ik vond dat Toeti's vader een mooi beeld had gebruikt. De Mabo-berg is een hoge, begroeide heuvel aan het einde van de spoorlijn die van Paramaribo naar Dam gaat. Daar begint het echte binnenland.

Uit mijn reactie op de woorden van Toeti's vader zou iemand kunnen opmaken dat ik voor mijn leeftijd van twaalf jaar al aardig op de hoogte was van het doen en laten van de grote mensen. Dat is dan een misvatting. Van meisjes wist ik niet veel af. Zusjes had ik niet. De dingen die ik be-

greep, begreep ik omdat ik ze om me heen zag, vol verborgen toespelingen erover hoorde praten en ze bij mezelf aan het eigen lichaam kon ontdekken. Mijn lectuur - ik hield van lezen - bestond uit de boeken van Karl May, Paul d'Ivoi, Jules Verne en Johan Kievit. Daar schoot je op dit gebied niet veel mee op. Mijn vader had in zijn boekenkast een driedelig standaardwerk, *De man en de vrouw*, staan, voornamelijk geïllustreerd met Griekse en Romeinse goden en godinnen en met voluptueuze schilderijen uit de Renaissance. Ook een paar foto's van naakte vrouwen, courtesanes, stonden erin. De leeftijden stonden erbij. De meest voorkomende houding was staande, de benen tegen elkaar geklemd en de handen in de nek, zodat het haar onder de oksels goed te zien was. Aan de moeizame tekst kwam ik niet toe, aan de foto's had ik genoeg. Ze lieten mij iets van de wereld zien die mij omringde, waarbinnen ik mij bewoog en die me toch helemaal vreemd was. Hoe het in die wereld toeging en wat ik er zou moeten uitvoeren, was mij onbekend. Verlangens in daden omzetten, daar was ik nog niet aan toe. Het gevoel van verliefd zijn had ik al een paar maal meegemaakt, eerst op Nelly en later op een lief Engels meisje dat geen Nederlands sprak, maar verder dan het handje vasthouden, naast haar lopen en een vluchtige zoen was het nooit gekomen. Ik behoorde niet tot de groep van stoutmoedigen.

Wel deed ik normaal mee met de jongens uit mijn klas als ze gingen tjoppen. Dat was een soort verstoppertje spelen van jongens onder elkaar. De captain wees een van ons aan en die kreeg dan een voorsprong van vijf minuten om te maken dat hij wegkwam. Werd hij gepakt, dan gooiden de andere jongens hem op zijn rug op de grond en hielden hem aan handen en voeten vast. Ze trokken zijn broek tot op zijn

knieën naar beneden en dan werd hij door de captain eigenhandig getjopt. Die maakte met de top van zijn wijsvinger een klikbeweging, waarbij hij met de top van zijn vinger tegen de piemel van de liggende jongen tikte. Als de piemel van de jongen omhoog kwam en rechtop bleef staan, had de jongen gewonnen en werd hij op zijn beurt de captain.

We zorgden ervoor dat ze er thuis en op school niet achterkwamen waar we mee bezig waren. Daarom speelden we het spelletje meestal 's middags in een afgelegen deel van de Cultuurtuin. De Cultuurtuin is een soort botanisch park met greppels, vijvers, heggen en bomen, waar je volop de gelegenheid hebt om weg te komen en je te verstoppen.

Het spel nam ons zo volledig in beslag dat we nauwelijks de tijd hadden om ons met de meisjes uit onze klas te bemoeien. Het gaf me een prikkel die ik niet eerder had ondervonden, het wond me op en tegelijkertijd wist ik dat het ergens niet goed zat.

Ondanks al onze voorzorgen moet er toch iets van zijn uitgelekt, want Toeti vroeg me op een keer of ik 's middags de Bos-atlas langs wilde brengen, 'of moet je tjoppen?'

Ik moet toen al een uitgekookte huichelaar zijn geweest. Ik zei: 'Ik zal de jongens vragen of je ook mee mag doen.' In werkelijkheid zei ik tegen de jongens: 'Pas op voor Toeti.'

Zo stonden de zaken ervoor toen er, op school nog wel, iets gebeurde dat alles op slag veranderde. In het vrij kwartier, precies om kwart over tien als de bel ging, stroomden de leerlingen uit alle acht klassen het erf op. Die van de twee laagste klassen holden naar de poort waar de dienstmeisjes van hun moeders op hen stonden te wachten. Die hadden dienbladen bij zich, met een glas chocola of een glas stroop, netjes met een servet afgedekt tegen de vliegen en het stof.

Wij van de vierde waren die moederlijke verzorging al lang te boven. Als we niet gingen knikkeren, speelden we krijgertje op de binnenplaats. Daar deden de meisjes ook aan mee. Toeti was er altijd bij. Ze hield ervan om haar lichaam in allerlei bochten te wringen om zich los te rukken als ze werd gepakt. Voor ons was dat een mooie gelegenheid om even aan haar te komen. Je kon haar dan bij haar schouder of arm vastpakken en iets van het verende van haar borsten voelen. Toeti's borsten hadden iets uitdagends. Ze tekenden zich onder haar jurk duidelijker af dan die van bij voorbeeld Willy, Lygia en Hedwig. Als Toeti buiten adem was en begon te hijgen was het net of ze je iets intiems te vertellen hadden.

Omdat er in Paramaribo geen zwembad was en ook geen strand in de buurt, hadden we geen plek waar we op ons gemak naar meisjes konden kijken. We moesten maar raden hoe ze er onder hun jurk uitzagen. We hadden natuurlijk allemaal wel eens een Bosneger- of een Indianendorp bezocht en de meisjes daar halfnaakt zien rondlopen. Maar we haalden het niet in ons hoofd om onze meisjes met die meisjes te vergelijken. Dat waren twee werelden apart, de ene was niet met de andere te vergelijken. Toeti hoorde bij ons en niet bij het bos: het bosland was wild, puur natuur, dichter bij de dieren dan bij de mensen. Wij vormden, al beseften we dat nog niet, de achterhoede van de civilisatie. We vormden het geïnvesteerde kapitaal van de gegoede burgerij, de verzekering voor de toekomst tegen het oprukken van het bos en de daarmee gepaard gaande verdierlijking. Vandaar het gewicht dat door onze ouders aan onze opvoeding werd gehecht, vandaar onze matrozenpakjes met keurig ge

steven kragen, vandaar de jurken tot over de knieën.

Het ongeluk gebeurde in het vrij kwartier. Toeti had, om haar potloden te slijpen, een gilettesmesje in een zak van haar jurk gestopt. Bij het hardlopen struikelde ze over de wortels van een amandelboom. Het mesje schoot uit het etui, waarin het was verpakt en sneed haar aan de binnenkant van haar dij. Een diepe snee. Het bloed gutste uit de wond. Nol, Mattes en ik brachten haar naar het huisje van meneer Nelom, de conciërge, achter op het terrein van de school. Hij bewaarde de jodium en de verbandmiddelen in een vierkante rode trommel met een kruis erop. Meneer Nelom was alleen thuis, zijn vrouw was er niet. Hij was een al wat ouwelijke man, die nooit haast maakte en voor alles de tijd nam. Hij vroeg aan Toeti om haar jurk omhoog te houden en trok toen voorzichtig en omslachtig haar broek uit. Daarna haalde hij een pak watten uit de trommel en begon met een dikke plok het bloed te stelpen. De vloer, waar Toeti stond, zag rood van het bloed. Toeti had haar schoenen uitgeschopt. ‘Wie van jullie heeft een schone zakdoek?’ vroeg meneer Nelom. ‘Ik,’ riep ik en gaf hem mijn witte zakdoek, die ik die ochtend nog niet had gebruikt.

‘Zeg tegen je moeder dat ze hem gestreken terugkrijgt.’

‘Ja meneer,’ zei ik braaf, alsof die zakdoek me iets kon schelen. Toeti stond daar zonder iets te zeggen onbeweeglijk als een beeld met haar jurk omhoog. Ze hield haar ogen stijf dichtgeknepen. Ze gaf geen kik. Mattes, Nol en ik keken toe hoe meneer Nelom, na de wond te hebben uitgewassen, een grote pleister over de snee legde. Daaroverheen bracht hij een verband aan. ‘Geef mij de schaar uit de trommel even aan,’ zei hij tegen Mattes, die het dichtst bij hem

stond. Daarmee knipte hij de uiteinden van het verband af.

‘Mars jullie, de les is al begonnen,’ zei hij tegen ons.

Dit was de eerste keer in m'n leven dat ik naar het doosje van een meisje heb gekeken. Tien minuten lang, van vijf voor half elf tot vijf over half elf. Ik voelde hoe mijn piemel zich in mijn broek begon te roeren, maar gelukkig lette meneer Nelom niet op me. Tegenover hem deed ik alsof het een doodgewone zaak was, ik gaf mij het air van een jongen die dagelijks tussen doosjes rommelde. Ondertussen nam ik wat ik zag in me op, het leek wel of ik duizendmaal moest afdrukken om wat ik zag voorgoed in mijn geheugen vast te leggen.

Natuurlijk was ik niet voorbereid op deze halsoverkoppe confrontatie. Ik behoorde niet tot de jongens die door een gaatje in de houten wand van de meisjes-WC naar binnen gluurden. Tot nog toe hadden bij het krijgertje spelen Toeti's borsten, de gleuf ertussen en haar tepels, die Mattes beweerde te hebben gezien, al onze fantasieën in beslag genomen. Meer zochten we niet, het was al zo'n hele boel.

Toen we in de klas kwamen was iedereen al druk bezig met zijn sommen. ‘Wat is er met Toeti aan de hand?’ vroeg meneer Anijs. ‘Een snee van een gilettesje,’ antwoordde Mattes. ‘Dat is lelijk,’ zei de meester. ‘Je kunt met die dingen niet voorzichtig genoeg zijn. Heeft ze zich in haar vinger gesneden?’ ‘Nee,’ zei Mattes waarheidsgetrouw. ‘Aan de binnenkant van haar dij, vlak bij haar doosje.’

Ik bewonderde Mattes voor de beknopte weergave van wat hij zo juist had gezien. Meneer Anijs had daar een andere mening over. ‘Ga jij naar meneer Van der Meulen en herhaal wat je zoëven hebt gezegd.’ Mattes de klas uit. Het

is anders uitgekapt dan meneer Anijs had gedacht. Boetoe heeft meneer Nelom laten roepen en hem, waar Mattes bij was, flink de les gelezen. ‘Hoe kan je dat nou doen waar jongens bij zijn? Het zijn geen kleine kinderen meer. Gebruik je verstand, straks halen ze de meisjes van school af en sturen ze allemaal naar de Louise. Dan zitten wij met de gebakken peren.’

Macht. Wie heeft macht over wie? Hadden wij macht over Toeti omdat wij haar doosje hadden gezien, of had Toeti macht over ons omdat wij ons aan haar hadden vergaapt?

Toeti was de eerste die er na een week over begon. We waren met ons vieren in de Palmentuin, achter de grafheuvel, waar de dochter van een vroegere gouverneur ligt begraven. Het graf ligt in een uithoek van de tuin, waar wandelaars en fietsers zelden komen.

‘Kijk hoe het geneest,’ zei Toeti. Ze hield haar jurk omhoog en deed haar broek naar beneden. Wat zich een week geleden in het huisje van meneer Nelom had afgespeeld werd nu in de vrije natuur tussen de palmen herhaald. Zonder bloed, het verband, de watten, zonder meneer Neloms omslachtige bedrijvigheid. We waren vrij om erop te reageren, vrij om aan haar te komen, haar jurk over haar hoofd heen uit te trekken, haar helemaal bloot te zien. Toch maakten we van die grote vrijheid geen enkel gebruik, integendeel, we namen werktuiglijk de plaatsen in waar we in het huisje van meneer Nelom hadden gestaan: Mattes vlak voor haar, Nol wat opzij, ik achter haar met mijn gezicht naar haar billen. De grote pleister was al vervangen door een kleinere. Het sinistere was eraf.

‘Nou die van jullie.’ Ze trok haar broek weer omhoog en

liet haar jurk zakken. Wij maakten onze gulpen open en haalden onze piemels te voorschijn. We deden dat zonder aanstellerij, we vonden dat ze daar recht op had. Het was niet zo dat de een voorging en de anderen volgden, nee, we voelden alle drie de dringende noodzaak om aan haar verlangen te voldoen. Het was niet zo maar een gril van Toeti. We hadden in stilte gehoopt dat ze ook iets van ons zou vragen. En we stonden klaar om te doen wat in onze ogen niet meer dan billijk was. Want we hadden heus wel door dat de vroegere, stoeierige omgang met haar was verstoord. We stonden niet meer ongedwongen tegenover elkaar, het was beter als we zo gauw mogelijk quitte kwamen te staan. En toch, ondanks het van harte gehoor geven aan haar wensen, viel het ons niet mee om te doen wat ze van ons vroeg.

We beseften opeens dat we het deden op bevel, op commando van een meisje. Nog maar een week geleden waren wij het die het voor het zeggen hadden, wij bepaalden de spelregels, wij beslisten wie mee mocht doen en wie niet. Nu, in één slag, waren de rollen omgedraaid. Toeti was onze captain geworden. Ze liet ons staan met onze piemels uit de broek en besteedde er geen aandacht aan. Ik had gedacht dat ze ons om de beurt zou tjoppen, om ons te laten merken dat ze mans genoeg was om ons spelletje mee te spelen. Niets van dat alles. We voelden ons vernederd, beschaamd. We stelden in haar ogen niets voor, gewoon een stelletje kleine jongens die straf verdienden omdat ze van haar hadden afgekeken. Uit haar afzijdige houding maakten we op dat het haar niet in de eerste plaats om het kijken te doen was, zoals wij naar haar hadden gekeken, maar om uit te vinden hoe ver ze met ons kon gaan, één meisje tegen drie jongens.

Het gevoel van onmacht maakte dat onze piemels niet stijf

werden, dat de sensatie van het moment omsloeg in buikkrimp, het misselijke, onfatsoenlijke gevoel dat we een stel lamledige sufferds waren. Het bespottelijke van de situatie drong langzaam tot ons door, zonder dat het ons aanzette om iets daartegen te ondernemen. We zouden trouwens niet eens geweten hebben wat. Mattes was de eerste die zijn broek weer dichtdeed. Nol en ik volgden zijn voorbeeld. Het was tijd om naar huis te gaan.

Toeti bleef onze captain. Zij gaf de bevelen en wij gehoorzaamden. Zelfs van plaats veranderen liet ze niet toe. Ik had Mattes voorgesteld om met hem van plaats te verwisselen, ik recht tegenover haar, Mattes met zijn gezicht naar haar billen. Ik wilde het stramien doorbreken, de gestolde situatie weer vloeiend maken. Er kwam niets van in, Toeti liet het niet toe, ze deed haar broek pas uit als we op onze oude, vastgestelde plaatsen stonden. De elasticiteit van onze piemels, die ons eens torenhoog boven de meisjes had verheven, was weg, bestond niet meer, was tot nul teruggebracht. Alleen de blaren van de palmen en de tamarindebomen bewogen in de lichte bries van de middag, onze motor was afgezet.

Vroeger, toen ik nog op de Conradischool, de fröbelschool, zat heb ik een paar maal meegedaan met een tableau vivant. Wat we precies voorstelden, weet ik niet meer, de hoop geloof ik, de trouw en de standvastigheid. De kinderen van onze klas die eraan meededen waren allemaal gekostumeerd voor deze gelegenheid. Ze moesten van de juffrouw een bepaalde houding, die ze wel honderd maal hadden gerepeteerd, roerloos aannemen. Tot mevrouw Conradi, als ze vond dat het lang genoeg had geduurd, in de handen klapte en ons weer tot leven riep. In de Palmentuin was er geen

sterveling om in de handen te klappen. De heerschappij van Toeti over ons was volkomen. We verslaptten zienderogen, het kon zo niet doorgaan, er moest iets gebeuren.

Het geluk was met ons. Heel Paramaribo was in rep en roer. De beroemde tovenaars en hypnotiseur Dante was op een tournee door West-Indië in Suriname aangekomen en trad in theater Bellevue op. Wij allemaal ernaar toe.

Dante, gekleed in een wijde, zwarte, roodgevoerde mantel, deed eerst een paar goocheltrucs. Hij liet zijn Chinese assistente in een koffer kruipen, liet die door mannen uit het publiek met stevige touwen vastbinden en zaagde de koffer middendoor. Ook liet hij haar horizontaal in de lucht zweven en, om te bewijzen dat hij niet met spiegels werkte, nam hij een hoepel en schoof die over haar gestrekte lichaam heen en weer. Dat was voor de pauze.

Na de pauze werd het pas geweldig, adembenemend. Hij nodigde een aantal volwassen mannen uit om op het toneel te komen. Met veel poeha stormden een paar zware kerels het toneel op. Dante vroeg ze om op een stoel te gaan zitten en zich te ontspannen. Een paar minuten later konden ze niet meer opstaan. Ze waren gehypnotiseerd, machteloos geworden, niet in staat om zich uit de ban waarin de tovenaars ze gevangen hield los te rukken. Het publiek, dat zich eerst luidruchtig had vermaakt om hun krampachtige bewegingen en idiote grimassen, voelde zich niet langer op zijn gemak. Wat de mannen op het toneel ook deden, hoe ze ook met hun zitvlak kronkelden en met hun armen en schouders probeerden om zich los te wringen, ze konden niet van hun stoel komen. Op dat moment begreep ik dat wat Toeti met ons deed net zo iets was. Ze hield ons gevangen, in de ban van haar doosje. Als ze wilde dat we ons niet verroerden,

verroerden we ons niet, als ze wilde dat onze piemels niet omhoog gingen, gingen ze niet omhoog.

‘Laten we haar pakken,’ stelde Nol op een middag voor, toen we van de zoveelste afmattende samenkomst in de Palmentuin kwamen. We spraken met verhitte hoofden af dat Nol en ik, op het moment dat ze haar broek naar beneden deed, haar ieder aan een arm zouden vastgrijpen en dat Mattes dan haar jurk over haar hoofd heen zou uittrekken. Er kwam natuurlijk niets van, buiten haar bereik mochten we complotten en plannen smeden zoveel we maar wilden, in de Palmentuin, waar ze met het gemak van een prinses uit een sprookje over ons heerste, was elke samenzwering tot mislukken gedoemd.

Op het moment dat ze ons haar doosje liet zien werd elk initiatief bij ons gesmoord, onze wil verlamd, onze afspraak vergeten. We maakten onze gulp open, haalden ons ding te voorschijn en ondergingen de minachting die van Toeti op ons afstraalde. Alles wat we van haar in het huisje van meneer Nelom hadden gezien gunde ze ons. Het werd ons zelfs tegen onze wil in getoond, aan ons opgedrongen. We werden ziek van de herhaling van één en hetzelfde schouwspel, waar nooit iets aan werd toegevoegd. Haar borsten kregen we niet te zien, daar zorgde ze wel voor, geen schouderbandje ging omlaag, niet één keer bukte ze zich diep naar voren. Ze hield op Toeti te zijn, ze kromp ineen tot een doosje dat een zelfstandig bestaan, los van de rest van haar lichaam, ging leiden. Ze moet hebben geweten, dat in de tijd toen we nog krijgertje speelden, het ons alleen om haar borsten te doen was. Als we haar arm vastpakten en daaraan draaiden, waardoor we haar hardhandig dwongen mee te geven en diep voorover te buigen, dan waren haar borsten

het mooiste dat je kon bedenken. Het meest opwindende. Waar we van droomden.

Aan de versukkeling, waarin we waren terechtgekomen kwam pas een einde toen we hoorden dat Toeti met de Oranje-Nassau van de KNSM naar Holland zou vertrekken. Ze had ons er niets van gezegd, er niet eens op gezinspeeld. Wel was ze al een week lang niet in de Palmentuin verschenen. Het bericht kwam voor ons als een grote, pijnlijke verrassing. We voelden ons gepasseerd, verongelijkt, voor de gek gehouden. Dagenlang hebben we zitten broeden wat we konden doen. De zoveelste samenzwering. Verloren moeite, er kwam geen behoorlijk plan uit de bus. Omdat we niets beters konden bedenken besloten we dat Mattes met een boodschap namens ons drieën naar haar toe moest gaan.

Hij moest haar zeggen: ‘Toeti, je kunt ons zo niet achterlaten. Je moet nog één keer met ons naar de Palmentuin gaan. We willen je, voordat je weggaat, zien met alles uit. Wat bij meneer Nelom is gebeurd is onze schuld niet. Daar hoeft je ons niet voor te straffen. Zie je dan niet hoe slecht het met ons gaat. Nol speelt niet meer in het elftal, Hugo krijgt onvoldoende na onvoldoende, ik moet van mijn ouders naar de Paulus. Wat we je vragen is voor jou een kleinigheid, voor ons is het de hele wereld.’

Toeti beloofde Mattes dat ze nog één keer bij ons in de Palmentuin zou komen. Ze moest er nog over denken waar we om vroegen, maar ze liet doorschemeren dat ze begrip had voor de toestand waarin we waren komen te verkeren.

‘Zal ze het echt doen?’ vroegen Nol en ik aan Mattes. Want daar hing op dat moment ons hele verdere leven vanaf. ‘Ik denk van wel,’ zei Mattes.

Toeti is op het afgesproken middaguur niet komen op-

dagen. Om zes uur 's avonds werden de hekken van de Palmentuin gesloten. De wachter heeft ons naar buiten moeten jagen. Toeti is, zonder afscheid van ons te nemen, naar Holland vertrokken.

Een paar jaar later ben ik zelf naar Holland vertrokken. Naar het gymnasium. Nol en Mattes hebben de Mulo doorlopen en zijn naar de Antillen gegaan om bij de olie te werken. Het contact tussen ons ging verloren. Wat er van Toeti geworden is weet ik niet. De liefdeloze episode in de Palmentuin is verdrongen, vervaagd, nergens ondergebracht in mijn herinnering. Geen wonder, we hielden immers niet van elkaar. Toeti werkte op ons in, maar op een averechtse manier. Met wat ze ons opdrong veroverde ze ons, wat we haar konden geven vond ze de moeite niet waard, op onze verlangens ging ze niet in. Met haar doosje, waar we geen raad mee wisten, dresseerde ze ons.

En als ze aan ons dringend verzoek had voldaan? Waren dan onze jongensdromen vervuld, waren we dan weer tot rust gekomen, waren we dan weer gaan tjoppen zoals vroeger? Daar geloofden we toch zelf niet in. We waren erg ongelukkig, dat wel.

Ik las in deze vakantie het boek van Yukio Mishima. *Confessions of a Mask*, de bekentenissen van een gemaskerde: de niets ontziende autobiografie van een homoseksuele jongen met sado-masochistische neigingen. Het boek heeft niets met het verhaal van Toeti en haar drie jeugdige voyeurs te maken. Alleen duikt daarin de figuur van Dante op. Hij moet, dat kan bijna niet anders, dezelfde zijn geweest die ons als jongens in beroering bracht.

Plotseling kwam me de bijna weggezongen episode met Toeti weer helder voor de geest. De hulpeloze taferelen van onmacht, impotentie, buikkrimp. Ze heeft ons haar wil opgelegd, zoals Dante dat deed met de mannen op het toneel. Zij konden niet van hun stoel komen, wij konden geen vin verroeren. We hadden toen nog niet door dat de mannen het volgende ogenblik, als de hypnose was geweken, zich van deze droeve staat niets meer konden herinneren. Ze konden er achteraf alleen maar om lachen. Deze genade werd ons niet gegund. We moesten onszelf op eigen houtje, zonder toverspreuk, zien te bevrijden.

De dokter, die door mijn ouders vanwege mijn onvoldoendes en mijn lusteloosheid werd geraadpleegd, constateerde chronische bloedarmoede. Staalpillen. Afleiding. Sport. Minder lezen. Een uitstapje zal hem goed doen. In de krant stond die avond - het was de droge tijd - een treinexcursie naar de Mabo-berg geadverteerd. 'Ik wil de Mabo-berg best eens bestijgen,' zei ik. Het klonk voor mijn doen heel positief. 'Het is een hele klim,' zei mijn vader, 'als ik jou was zou ik daar nog een jaartje mee wachten.'

De ontmoeting

Grienen mag niet. Nergens staat het met zoveel woorden geschreven, maar toch is het een leefregel waar ik mij angstvallig aan houd. De Oranje Nassau staat op het punt van vertrek. Bij het derde, langgerekte fluitsignaal moeten de mensen, die de passagiers uitgeleide doen, van boord. Bij de eerste fluittoon doet iedereen alsof er nog niets aan de hand is, er wordt opgewekt gepraat, gelachen en met pakjes en valiezen gesjouwd. Bij het tweede signaal weet niemand goed raad met zijn houding, het grote horribele moment van het afscheid, omhelzen, zoenen, de hand drukken, is nog niet aangebroken, we hebben nog een genadig uitstel van vijf, misschien wel tien minuten voor het zover is. In plaats van gewoon rustig te blijven, laten mijn vader en moeder zich opjagen, verlaten de hut waarin ik een kleine drie weken zal wonen, schuifelen door de nauwe gangen en gaan alvast naar het dek. Ik volg. Het wemelt daar van de mensen. Heilsoldaten vormen een kleine kring en zingen, begeleid door het gerammel van hun tamboerijnen, een stichtelijk lied. De tekst gaat in het geroezemoes verloren, ik vang alleen het telkens terugkerend refrein 'O, zondaar kom tot mij' op. Juist als de soldaten aanstalten maken om te collecteren gaat de derde fluit.

Een gevoel van opluchting komt over me. Ik heb altijd geweten dat ik op mijn veertiende naar Holland zou gaan voor mijn opvoeding. Er is geen HBS of gymnasium in Suriname. Mijn broer is me al voorgegaan. Nu is het zover.

Er ontstaat een licht gedrang. Mijn vader begint te grienen, de tranen biggelen over zijn wangen, hij staat onbeholpen met zijn buik naar voren en heeft zijn kin, die vreemde, nerveuze rukjes maakt, niet meer in bedwang. In de drukte let niemand op hem en toch geneer ik me op dit

moment voor mijn vader. Des te meer, omdat ik op dit ogenblik zelf niets voel, totaal niets. Ik ben niet angstig, verdrietig of gespannen. Ik ga naar Holland omdat het zo besloten is, omdat dat de normale gang van zaken schijnt te zijn, de verbanning van kinderen naar Sint Helena. Gelukkig houdt mijn moeder zich goed. Haar gezicht staat strak en onbewogen en ze geeft me een zoen op mijn voorhoofd. De zoen duurt geen seconde langer dan de gebruikelijke nachtzoen. Ze zegt: 'Ik hoop dat je nooit dank je wel zal moeten zeggen.' Of die raadgeving, waarachter haar eigen van de wereld afkerige levenshouding schuilgaat, spontaan bij haar is opgeweld of dat ze daar van tevoren over heeft nagedacht, weet ik niet. Ze loopt kaarsrecht zonder om te zien de loopplank af.

Nu wordt het ernst. De loopplank wordt ingehaald, de touwen worden losgegooid en een dof gerommel stijgt op uit de machinekamer. Het schip zet zich langzaam in beweging. Op de steiger wuiven de mensen met zakdoeken en hoeden ons na. Wij hangen over de railing en wuiven zo lang mogelijk terug. Mijn ouders vervagen tot een onherkenbare stip. De huizen aan de waterkant en het fort worden hoe langer hoe kleiner. Dan verdwijnt ook Paramaribo uit zicht.

Ik ken de namen van de plantages die we voorbij varen. Hier en daar branden een paar lichtjes. Bij de monding van de rivier gaan de rivier en de zee in elkaar over. Je voelt duidelijk dat het water woeliger wordt. Dat is het lichtschip, zegt iemand, en wijst naar een oude, verwaarloosd uitzijnde schuit die hopeloos heen en weer dobbert zonder voor of achteruit te gaan. Dat is het laatste beeld dat ik van Suriname in me opneem. Er gaat een bel. We worden uitgenodigd voor onze eerste maaltijd aan boord.

In de eetsalon van de Oranje Nassau staan verschillende tafels gedekt. Aan de hoofdtafel zit de kapitein met de voornaamste passagiers. Dan zijn er de tafels, die door de eerste stuurman en de meester, de eerste machinist, worden voorgezeten en dan is er ook nog de tafel waar de dokter aan zit. De hofmeester, die van mijn vader een gesloten envelop in handen kreeg gestopt met het verzoek goed op mij te letten, wijst me mijn plaats aan de dokterstafel aan. Aan mijn vaders verzoek is voldaan, meer aandacht wordt aan mij niet besteed. Ik kom te zitten naast mevrouw Vervuurt, de vrouw van een dokter, die net als wij in de Gravenstraat woont. De scheepsarts is een vriendelijke, stille man die ook Pos heet. Hij zegt, met een verontschuldigende glimlach, dat we geen familie van elkaar zijn. Hij is vrij klein en heeft geen zwart haar, zoals ik, het is eerder aan de blonde kant en heel erg dun. Zijn gezicht is vrij rond, zijn ogen - eerlijk gezegd herinner ik mij die niet meer. Ik weet niet eens meer of hij een bril droeg.

Bij iedere maaltijd krijgen we een menu waaruit we mogen kiezen. Omdat op elk menu een afbeelding staat afgedrukt, zoals een oude kaart van Suriname of een boot van de KWIM, de Koninklijke Westindische Maildienst, neemt mevrouw Vervuurt ze mee naar de hut. Als souvenir van de reis. 'Dat moet je ook doen,' zegt ze tegen me, 'dat is leuk voor later.' Ik moet er niet aan denken. Ik vind het vreemde, Hollandse eten aan boord - het lijkt wel of ze elke dag huzarensla en capucijners met spek eten - maar niks. Mevrouw Vervuurt verbaast zich erover dat ik niet behoorlijk met mes en vork kan omgaan. 'Hebben ze je dat thuis niet bijgebracht?' Ik wil haar niet zeggen dat ze me thuis op dit gebied niets hebben bijgebracht. 'In Holland zullen ze je

leren,' was de geëigende benadering van mijn moeder op mijn diverse tekortkomingen, en daarmee stelde ze alle disciplinaire maatregelen tot een verre toekomst uit. Suriname werd aldus het synoniem van de onbeperkte vrijheid, Nederland van het strafkamp. Als mevrouw Vervuurt eens wist hoe het bij ons bij het eten toeging, wat zou ze daarvan hebben opgekeken.

Warm eten in Suriname doe je in de middag, zo tussen twaalf en twee. Bij ons thuis aten mijn moeder, tante Becca en ik om half een vooruit. Dat betekende dat ik aan tafel zat, mijn moeder voortdurend heen en weer liep, van de eetkamer naar de bottelarij en terug, en mijn tante, die haar eigen potje klaarmaakte, haar bord van tafel opnam en in een hobbelloze stoel ging zitten eten. Wanneer mijn vader tegen twee uur van kantoor kwam kreeg hij steevast zijn vaste menu voorgezet, biefstuk met een spiegelei erop en rijst. Van nauwgezet letten op tafelmanieren kwam er op die manier niets. Die heeft mevrouw Vervuurt mij tijdens de reis bijgebracht. Dat hoefden ze mij in Holland tenminste niet meer te leren.

De dokter mengde zich niet in deze leergang van tafel-etiquette, die voor een jongen van veertien jaar rijkelijk laat kwam. Toen hij me eens vroeg wat ik later wilde worden en ik daarop prompt 'ingenieur' zei, keek hij me verbaasd aan. Waarschijnlijk zag hij niet goed hoe een jongen, die het al moeilijk genoeg had om met mes en vork aan tafel om te gaan, straks met de ingewikkelde structuren van fabrieken en mijnen zou moeten omspringen. 'Ben je al in de machinekamer geweest?' vroeg hij me. 'Nee, nog niet,' zei ik. 'Dan zal ik de meester vragen of hij je die wil laten zien.' Eerlijk gezegd was ik, toekomstige ingenieur, in het geheel niet geïnter-

teresseerd in wat er zich in de donkere buik van het schip afspeelde, maar, gelukkig voor mij, wimpelde de meester het voorstel af. Op een later tijdstip wilde hij de passagiers, die daarin belang stelden, gezamenlijk uitnodigen voor een rondgang. 'Jij mag je gerust daarbij aansluiten,' zei hij tegen de dokter, die moest toegeven dat hij nog nooit een voet in de machinekamer had gezet.

Als ik me nu nog tracht te herinneren waarover de dokter met mij tijdens de eindeloze maaltijden heeft gesproken, kom ik niet veel verder dan de machinekamer, die ons geen van beiden aantrok. Wel weet ik heel goed dat hij, op aandringen van de tafelgenoten, vaak moest vertellen over steden als Singapore en Hongkong, waar mensen soms in opiumkitten terechtkomen en spoorloos verdwijnen. Kinderen worden daar verkocht, hoorde ik hem zeggen. Mevrouw Vervuurt vond het nodig om mij gerust te stellen. In Holland gebeurde dat niet. Behalve bij de maaltijden zagen we de dokter zelden. Omdat hij niet bridgede en niet met dekspelletjes meedeed, bleef hij voor de passagiers die niet aan onze tafel zaten, min of meer een onbekende. Hij had een uiterlijk dat je niet direct met de zee en een schip in verband bracht. Alleen uit zijn loop met zeemansbenen kon je dat opmaken. Zonder scheepsuniform leek hij op de hypotheekbewaarder, een kennis van mijn vader, ook zo'n stille, onopvallende man die wat scheef liep.

Toen de boot nog een dag van het eiland Madeira af was begon een zekere opwinding onder de passagiers aan de dag te treden. Land. Een woord dat een andere klank krijgt als je meer dan een week alleen maar zee om je heen ziet. Het nieuwtje van de scholen vliegende vissen met hun glinsterende vinnen was er al gauw af. Dolfijnen bleven boeien.

Een haai trok af en toe de aandacht. Walvissen lieten zich niet zien.

Land. Voor de meeste passagiers betekende het de benen strekken, een tocht over het eiland maken, Madeira-wijn proeven, drinken en inslaan en het uitzoeken van met de hand geborduurde kledjes en beddespreien. Nu kwamen de vragen los. Met wat voor geld moet je betalen, verstaan ze Engels op het eiland, moet je erg afdingen, moet je een gids nemen, wat is er te zien? De dokter heeft op al die vragen met kennis van zaken antwoord gegeven. Hij mocht dan wel de machinekamer niet eerder bezocht hebben, Madeira kende hij op zijn duimpje. Hij stond bij de loopplank, toen ik het schip verliet om onder de hoede van mevrouw Vervuurt wat te gaan passagieren. Omdat hij heus wel wist dat Madeira het, wat de misdaad betreft, niet haalde bij Singapore of Hongkong, onthield hij zich van het geven van wijze raad. ‘Veel plezier.’ Het is het laatste wat ik van de dokter gezien en gehoord heb.

Toen wij 's middags laat, vermoeid en verhit, weer aan boord kwamen was er nog niets aan de hand. De meeste passagiers bleven aan land om zich in de Portugese restaurants aan verse vis en wijn te goed te doen. Er waren die avond maar weinig mensen aan tafel. 's Nachts om twee uur is de boot weer vertrokken. Adieu, Madeira. Bij het ontbijt, dat van acht tot tien uur werd opgediend, waren de scheepsofficieren nooit in de eetsalon aanwezig. Eerst bij het middagmaal voegden zij zich bij de passagiers. Dit keer ontbrak de dokter aan tafel. De tafelsteward ging naar zijn hut om te kijken waar hij bleef. Verdiept in een boek of in slaap gevallen, dachten we. De steward kwam terug en liep naar de hofmeester. De hofmeester op zijn beurt liep naar de kapi-

tein, die aan het hoofd van zijn tafel zat, en fluisterde hem iets in het oor. De kapitein zei hardop dat ze hem op de brug nodig hadden en verliet de salon. We aten rustig door, zonder de dokter. ‘Misschien voelt hij zich niet lekker,’ opperde mevrouw Vervuurt, die als doktersvrouw verondersteld werd meer dan een ander van zulke dingen af te weten. Last van zijn maag, was haar diagnose, alsof ze haarfijn wist wat de dokter gisteren op het eiland allemaal naar binnen had geslagen. Het viel ons op dat het schip plotseling een draaiende beweging maakte. Wat doet het schip raar, was mijn eerste gedachte toen het draaien aanhield. De passagiers verlieten de salon en gingen naar het dek om erachter te komen wat dat betekende. Als een lopend vuurtje begon het nieuws zich te verspreiden dat de dokter vermist werd. De kapitein stond op de brug en de leden van de bemanning lieten niets los, maar het was duidelijk, dat het schip zocht naar zijn dokter.

Op zee naar iemand zoeken is onbegonnen werk. Ook nu het oppervlak van de zee volkomen glad was, de lucht helder en je mijlenver kon zien. Er viel geen spoor van de dokter te bekennen. Het ronddraaien van het schip hield niet lang aan. Een kind kon begrijpen dat je op die manier de dokter niet zou kunnen vinden. De hofmeester maakte de passagiers bekend dat de kapitein hen in de rooksalon verwachtte. Toen we daar met z'n allen bijeen waren, sprak de kapitein ons kort toe. Hij deelde mee, wat we al lang wisten, dat de dokter vermist werd. We moesten de hoop niet opgeven, zei hij, misschien is hij wel op Madeira achtergebleven. De marconist had al telegrafisch contact gemaakt met de autoriteiten van het eiland. Die waren van zijn vermissing nog niet op de hoogte, maar hadden toegezegd

een speuractie te zullen ondernemen. Er was dus nog geen reden tot grote ongerustheid. Het was natuurlijk een gebeurtenis die zelden voorkwam, dat een scheepsofficier in een haven achterbleef en zijn boot miste, maar, nou ja, uitzonderingen bevestigen de regel. Mocht iemand medische hulp nodig hebben, dan kon hij terecht bij de tweede stuurman, die volgens hem een halve dokter was.

Het werd me al heel gauw duidelijk, dat behalve de paar passagiers aan onze tafel, eigenlijk niemand de dokter kende. Na de eerste schrik verflauwde de belangstelling voor zijn verdwijnen al snel. Niemand schonk geloof aan de voorstelling van zaken, die de kapitein had gegeven. Hij is overboord gesprongen, was de algemene opinie. Zo'n stille man. Stille waters hebben diepe gronden. Het feit dat hij niet getrouwd was en geen kinderen had, werd nu beschouwd als het bewijs dat hij een vreemde man was. Ook het beroep van scheepsarts werd te licht bevonden. Zo iets doe je een tijdje om wat van de wereld te zien, maar als beroep stelt het niet veel voor, vond mevrouw Vervuurt. Af en toe een gebroken pols, een stoker met een brandwond en een matroos met een geslachtsziekte. Haar man had een keer als scheepsarts op een schip gevaren dat Javaanse immigranten naar Suriname had gebracht, maar dat was één keer en nooit weer.

Meneer Treurniet, een accountant, die tot groot ongenoegen van mevrouw Vervuurt met zijn vrouw aan de kapiteinstafel zat, vond de dokter een zacht ei. 'Ik durf te wedden dat hij nooit met een vrouw echt naar bed is geweest.' Ik was al oud genoeg om te begrijpen waar hij het over had. Nieuw voor mij was het onderscheid tussen echt en niet echt. Jammer dat Mattes niet aan boord was, want in die dingen was hij verder dan ik.

De hutjongen was de enige, die mij op de hoogte hield van wat er allemaal in verband met het verdwijnen van de dokter op het schip gebeurde. De eerste stuurman had samen met hem de hut van de dokter doorzocht. Alle papieren, foto's, tijdschriften en boeken waren genoteerd en in linnen zakken gestopt. De hutjongen had een paar onbeschreven prentbriefkaarten van Hongkong en Singapore achtergehouden, maar dat mocht niet van de stuurman. Over de foto's kon de hutjongen niet vertellen. Er was een foto van een deftige, grijze dame in een ronde lijst, zei hij, 'ik denk dat die van zijn moeder is.' Nee, foto's van vrouwen en kinderen waren er niet bij, wel veel brieven in enveloppen met vreemde postzegels. De hutjongen spaarde postzegels, er waren er van Martinique bij, zei hij, en van Siam en van Hongkong. Tijdschriften in een taal die hij niet kende, waren er ook, met foto's van naakte mannen, vrouwen en kinderen erin. Boeken ja, veel boeken natuurlijk.

Het beeld dat ik van de dokter had werd er niet duidelijker door. Iemand van de politie zou nu de brieven gaan lezen, die de stuurman in een linnen zak had gestopt. Als de dokter had gewild dat er na zijn verdwijnen niemand die brieven zou lezen, dan had hij ze ongetwijfeld vernietigd. Dat had hij niet gedaan. Dat kon niet anders betekenen dan dat hij niet alles heeft willen uitwissen wat met zijn leven in verband stond. Aan de hand van zijn brieven kon het mysterie van zijn verdwijnen worden opgelost. De dokter, die niet van spelletjes hield, speelde nu zelf een spel. Voor mij stond het vast dat hij nog in leven was. Hij had er genoeg van om tweemaal per dag aan tafel met passagiers, die hem niet interesseerden, te moeten babbelen over dingen, die hem evenmin interesseerden. Hij had daar een eind aan gemaakt en

was van boord gelopen om er nooit meer terug te keren. Waarom hij voor zijn ontvluchting een klein eiland in de Atlantische Oceaan had uitgekozen, was niet duidelijk. Vroeg of laat zouden ze hem daar zeker opsporen en dat aan de agent van de KWIM doorgeven. Dan was alle moeite voor niets geweest. Ik vermoedde daarom dat hij Madeira enkel maar als springplank had willen gebruiken voor zijn vlucht. Daar moet hij, voor iemand er erg in had, op een andere boot zijn gestapt en misschien loopt hij wel in Lissabon rond. Of ergens anders. Onder een andere naam natuurlijk. Hij heeft geen sprekend gezicht. Hij lijkt op honderd anderen. Hij kan zo in de menigte opgaan, hij valt niet op. Nee, voor mij was de dokter niet dood. Dood ben je pas als je een lijk bent, waaruit ze je hart en je ingewanden kunnen halen zonder dat je een kik geeft. Bij het vele onzekere was één ding zeker, niemand had het lijk van de dokter gezien.

De hofmeester maakte bekend dat we, voor we Le Havre bereikten, brieven voor verzending naar Suriname bij hem konden inleveren. Ik schreef:

Lieve ouders,

Met mij gaat het goed. Ik hoop dat het met U ook goed gaat. Ik heb geen last van zeeziekte gehad, behalve de eerste dag. Toen heb ik wel vijf keer overgegeven en heb alleen maar bouillon gedronken en droge Zaanse beschuit gegeten. Nu eet ik weer naar hartelust, al moet ik wel wennen aan twee keer warm eten en aan de Hollandse kost. Zeg aan Mathilde, dat als ik weer in Suriname kom, ze een lekkere pom met korst aan de randen voor me moet maken. En een bojo. Ik mis de gommakoek en de tamarindestroop van mevrouw

Leefmans. We hebben tot nu toe heel mooi weer gehad. Alleen gisteren, toen we in de Golf van Biskaje waren, was het onstuimig. Er werden latten langs de randen van de tafel geplaatst, omdat de borden en schalen begonnen te schuiven. Sommige passagiers werden voor de tweede keer zeeziek. Ik niet. In Madeira was het heel mooi. De bergen zijn er erg steil en de tuinen van de huizen, die tegen de berghellingen zijn gebouwd, hebben allemaal hoge schuttingen zodat je niet kan zien wat er groeit. De boot is om twee uur 's nachts uit Madeira vertrokken. Eerst bij het middageten hebben ze gemerkt dat de dokter niet aan boord was. Dat komt omdat er die ochtend geen zieken waren. Ze hebben nog een half uur op zee naar hem gezocht, maar hem niet gevonden. In Madeira weten ze ook niet waar hij is gebleven. Ik zat samen met mevrouw Vervuurt aan zijn tafel. Hij heeft ons veel over Hongkong en Singapore verteld. Daar wil ik later ook naar toe. Ik vond eerst dat de boot terug had moeten gaan naar Madeira om naar hem te zoeken, maar achteraf vind ik dat de kapitein gelijk had met door te varen. Ik vind het erg spannend wat de dokter heeft gedaan, maar mevrouw Vervuurt vindt dat een dokter zijn patiënten niet in de steek mag laten. Morgen komen we in Le Havre aan. Daar moet heel wat moois te zien zijn. Ik geef deze brief aan de hofmeester om voor me te posten.

Hartelijke groeten en een zoen van Uw liefhebbende zoon
Hugo.

Toen het schip Le Havre aandeed en we aan wal gingen, keek ik in de drukke straten voortdurend uit naar de dokter. We bezichtigden 'Le Pain du Sucre' en waarachtig daar was ie. Ik trok mevrouw Vervuurt aan haar mouw en wees haar een man aan, die met zijn rug naar ons toe stond en die, toen hij ons zag aankomen, snel doorliep. 'Dat is 'em.' 'Je moet zulke grappen niet maken,' zei mevrouw Vervuurt, 'de dokter is dood, kinderen moeten eerbied hebben voor de doden.'

De laatste avond van de reis was er feest aan boord. Captains dinner. Van de passagiers werd verwacht dat ze gekostumeerd aan tafel kwamen. Tot grote ergernis van mevrouw Vervuurt, die zich als hofdame uit de tijd van Lodewijk XIV had gekleed, haar borsten een zetje naar boven had gegeven en haar haar had gepoederd, kwam ik als schoorsteenveger. Ofschoon dit ambacht in Suriname niet werd uitgeoefend, had ik uit wat ik las kunnen opmaken dat hij, na gedane arbeid, altijd roetzwart uit de schoorsteen te voorschijn kwam. Het was voor mij een koud kunstje om mijn gezicht en mijn handen met wat roet uit de keuken zover te krijgen. 'Veeg je handen maar eerst behoorlijk aan je servet af,' zei mevrouw Vervuurt, 'als de dokter er nog was had hij je vast en zeker van tafel gestuurd. Zo'n nette man.' Ze zei maar wat. De dokter was er niet de man naar om mij van tafel te sturen.

Netjes of niet netjes, de dokter was er niet. De door zijn afwezigheid ontstane leemte werd opgevuld door het optreden van het duo Treurniet. Meneer in een witte doktersjas met een stetoscoop of iets wat daarop leek op zijn borst en mevrouw als wijkverpleegster met een insigne van het Groene Kruis op haar rechterbovenarm. 'Zo iets doe je niet,' vond

mevrouw Vervuurt van achter haar waaier, ‘het is nog geen twee weken.’ Ik tilde daar niet zo zwaar aan. Bij de joden heb je een rouwtijd van acht dagen en dat vond ik al meer dan mooi. Volgens mij was mevrouw Vervuurts idee van een rouwperiode, of die nu acht of veertien dagen duurde, je reinste lariekoek. De dokter was niet dood, hij lachte haar vanuit zijn schuilplaats stiekem uit, hij was een man naar mijn moeders hart, hij hoefde tegen niemand dankjewel te zeggen.

Ik kan niet beweren dat ik door mijn familie in Holland niet goed ben opgevangen. Het leek wel of zij zich hadden voorgenomen me een spoedcursus aanpassing te geven. Het grijze, stoffen pak, dat mijn vaders kleermaker, de oude heer Ensberg, speciaal voor mijn aankomst in Amsterdam op maat had geknipt en dat ik twee keer had moeten passen voor het zijn goedkeuring wegdroeg, mocht ik niet langer aantrekken. ‘Je ziet er niet uit,’ zei mijn nicht, ‘net een oude heer.’ Binnen een week had ik een ander pak, een andere das, andere schoenen, een ander kapsel. Toen de kapper mij vroeg hoe ik mijn haar wilde hebben zei ik: ‘Frans coupé.’ Zo heette bij kapper Jesserun, die een Indiaanse vrouw uit Frans Guiana had, mijn kapsel en ik keek ervan op dat ze in Holland daar nooit van hadden gehoord. De kapper zei dat een scheiding me goed zou staan en het is een scheiding geworden en gebleven.

Ik was nog geen drie dagen in Amsterdam of ik werd door mijn tante Julia meegenomen naar Artis. Mijn tante had drie Bosnegerbankjes aan het museum van Artis in bruikleen afgestaan en was sedertdien donatrice van de dierentuin. Ze leidde me rond met het zelfverzekerde air van iemand die

er de weg weet, zonder naar de bordjes te hoeven kijken. Het aquarium, de apen, de olifanten, de roofdieren, zij bepaalde de route. Ik liet het initiatief aan haar over en volgde gedwee. Toen we bij de poema's kwamen - het waren er twee - gebeurde er iets wat tante Julia niet had voorzien. Een van de poema's, het mannetje, besprong het vrouwtje, hing met zijn lijf over de ander heen, begon op zijn gestrekte achterpoten te trillen en brulde onbedaarlijk. Het woeste oergeluid overspoelde mijn tante en mij, een oppasser kwam aangerend, het luie gedoe van de beesten in de kooi was plotseling omgeslagen in een tafereel, dat alleen in de jungle op zijn plaats was. Drie dagen van aanpassing gingen in een paar seconden teniet, ik was weer terug in het land van herkomst, of eigenlijk nog veel verder dan dat, want in Paramaribo, een stad vol ambtenaren, krijg je geen parende poema's te zien. Tante Julia trok verwoed aan mijn arm en zei dat we hoognodig verder moesten. Ik volgde slomer dan anders, het gebrul hield nog lang aan.

Een paar dagen later in de Kalverstraat dacht ik dat ik hem zag. Ik liep met mijn tante door de drukke straat en ineens zag ik hem een groot restaurant binnengaan, waar ze taartjes met slagroom verkochten. Ik begon te zeuren dat ik trek had in zo'n taartje. 'Nu al,' zei mijn tante, 'je hebt net gegeten.' Ik bleef net zo lang zeuren tot we naar binnen gingen. De man, die aan een tafeltje de krant zat te lezen, had in de verte iets van de dokter. Van dichtbij was hij het niet. 'Wat heb je toch?' vroeg mijn tante, 'je zit maar naar die meneer te staren. Dat moet je laten. Dat doen alleen achterlijke kinderen.'

Achterlijk of niet achterlijk, niets kon me van het zoeken weerhouden. Waar ik ook naar toe ging, naar het Paleis van

Volksvlijt of naar het Mesdag-panorama, overal bleef ik op de uitkijk naar de dokter. Ik moet, denk ik achteraf, een gespannen indruk op mijn familie hebben gemaakt. Wat ik, als ik hem vond, van plan was te doen, had ik nog niet uitgekiend. Ik had in een boek over de ontmoeting van Stanley en Livingstone gelezen en heel vaag speelde het door mijn hoofd dat ik op hem af zou gaan, hem een hand geven en niets anders zeggen dan: 'Doctor Pos, I presume.' Volgens mij had ik de meeste kans in een grote stad, omdat hij daar minder opviel. Hij was van nature al zo onopvallend en tussen die honderden mensen, die geen oog voor elkaar hadden, liep hij geen gevaar voor ontdekking.

Met mijn oom Ben mocht ik mee naar Brussel. Mijn hart veerde op, daar in die grote stad had ik weer een goede kans om hem tegen het lijf te lopen. Ik keek naar de mensen, die op de terrassen van de restaurants aten en dronken, ik keek naar de voorbijgangers, naar de mensen die in of uit de trams en bussen stapten, naar het volk rondom Manneke Pis. Hij was er niet bij. 's Avonds ging ik met mijn oom mee naar een cabaret. In het halfdonker danste een halfnaakte vrouw. Een groenige slang hing als een losse shawl om haar nek. De melodie, die de fluitist speelde, herkende ik onmiddellijk. 'On a Persian Market' van Ketelby. Aan boord van de Oranje Nassau was er een koffergrammofoon met een aantal platen die tot vervelens toe werden gedraaid. Deze melodie was er een van. Ik kon me nauwelijks voorstellen dat een slang door zo'n kwijlerig deuntje kon worden bewogen. De danseres dacht daar blijkbaar anders over, ze kronkelde haar heupen, maakte schokbewegingen met de onderkant van haar buik, pakte de slang telkens met beide handen vast, hief hem een stukje omhoog en liet hem dan weer langzaam

neerdalen tussen haar borsten. Die wiebelden op de muziek van Ketelby heen en weer. Ik kreeg de stellige indruk dat het een ongevaarlijke, uitgedoofde slang was en keek vragend naar mijn oom. Die zat voorovergeleund met priemende ogen naar het nummer te kijken. Toen hij mijn vragende blik op zich gericht zag, zei hij alleen: ‘Ordinair, zeer ordinair.’

Ik moest denken aan de tijdschriften van de dokter, waarvan de hutjongen me had verteld. Aan de foto's van naakte mannen, vrouwen en kinderen. De onbekende, duistere wereld van Hongkong en Singapore. Daar had hij op gezinspeeld, dat was zijn wereld. Ik voelde dat ik de sleutel van zijn opsporing in handen had. Maar ik stond er alleen voor. Ik nam aan dat men het bericht van zijn verdwijnen had gezonden naar alle personen van wie de namen en adressen op de achterkant van de enveloppen waren vermeld. Er had zich dus een wereldwijd net kunnen vormen om een zoekactie op touw te zetten. Mensen die hem goed kenden, die wisten wat zijn gewoonten waren, waar hij van hield, met wie hij omging. Ik hoorde niet tot dat netwerk, ik moest het hebben van die paar gesprekken aan tafel plus mijn gevolgtrekkingen uit het verslag van de hutjongen.

Mijn familieleden in Amsterdam luisterden maar met een half oor naar mijn verhalen over de dokter. Mijn oom kreeg er op het laatst schoon genoeg van en probeerde er een eind aan te maken. ‘Daar heb je hem weer. De mensen zullen denken dat je een ziekelijke belangstelling hebt, een hang naar het macabere. Beste jongen, laat de dokter met rust.’ Veel belangstelling voor de dokter was er ook niet toen ik na de zomervakantie in Alkmaar naar het gymnasium ging. Een jongen uit Suriname kreeg in die dagen nog volop aan-

dacht. Mijn klasgenoten wilden alles over het land weten. Over Indianen met pijl en boog, over Bosnegervrouwen met blote, hangende borsten, over piranha's, jaguars, giftige slangen. Het verdwijnen van de dokter wond ze niet op. Eén dokter meer of minder maakte voor hen niets uit. Wat was het voor een man, vroegen ze me. Toen ik daarop geen duidelijk antwoord kon geven, hem geen bepaalde eigenschappen kon toeschrijven, niet eens een behoorlijk signalement van hem kon geven, was het met de belangstelling gedaan. Ik begreep al gauw dat ik het zoeken naar de dokter in Alkmaar kon opgeven. Dit was geen stad voor hem.

Ik heb het gymnasium afgemaakt. Alpha. De dokter had het goed gezien. Er school in mij geen ingenieur. Ik heb rechten gestudeerd, een normale loopbaan gehad. Getrouwd, kinderen, veel gereisd, nee, in Hongkong en Singapore ben ik nooit geweest. Naar de dokter heb ik niet langer omgekeken. Wat een obsessie had kunnen worden, vervaagde tot weinig meer dan een door de tijd beschimmelde anekdote. De pointe ontbrak. Oom Ben hoefde zich geen zorgen te maken over mijn hang naar het macabere. Ik lachte er nu om dat hij van mij zo nodig moest blijven leven.

Dan, op een dag, gebeurt er iets dat ik nooit had kunnen voorzien. In Amsterdam, op het Leidseplein, in de smalle arcade van de Stadsschouwburg, staat een man aandachtig naar foto's van acteurs en actrices te kijken. Op het moment dat ik hem passeren wil, draait hij zich om en kijkt me vragend aan. Ik begrijp daaruit dat hij om een vuurtje verlegen is of wil weten hoe laat het is. We staan op nog geen meter afstand van aangezicht tot aangezicht tegenover elkaar. Twee vreemden. Dan komt er een glimlach op zijn gezicht, hij doet een pas naar voren en steekt zijn rechterhand bij

wijze van begroeting naar me uit. Er gaat een schok door me heen, ik kan me ditmaal niet vergissen, hij is het. Hij is niets veranderd, hetzelfde ronde gezicht, het dunne blonde haar, de verlegen glimlach. Niet hij maar ik ben vijftig jaar ouder geworden, ik word gezocht. Het angstzweet breekt me uit. Het beste zal zijn om te doen alsof ik hem niet herken. Misschien druipt hij dan wel af. Of mevrouw Vervuurt gelijk had toen ze zei dat ik geen grapjes over de doden mocht maken. Moet ik die vooruitgestoken hand nou drukken of niet? Hij heeft mijn aarzeling opgemerkt en probeert me op mijn gemak te stellen: ‘Bent u niet meneer Pos?’

Verantwoording

Enkele van de hier bijeengebrachte verhalen werden eerder in tijdschriften afgedrukt: *De dood van mijn grootvader* in *Maatstaf* (1984/9), *Killicap* in *Avenue literair* (8/1985), *Willy's ruimtevaart* in *Intermagazine* (10/1985) en *Het doosje van Toeti* in *de Gids* (1985/5).